

АЛАШТЫҢ АСТАНАСЫ
АЛАШ ШЕРУІНЕ НЕГЕ
ҚАРСЫ?!

3-бет

Азат ПЕРУАШЕВ:
БІЗ АЛАШТЫҚТАРҒА
ТАҒЫМ ЕТУ ҮШІН
ЕШКІМНЕН РҰҚСАТ
СҰРАМАЙМЫЗ!

7-бет

ДАВАЙТЕ ВМЕСТЕ
ВОЗВЫСИМ
КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК!

12-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№20 (838), 24 мамыр, 2019

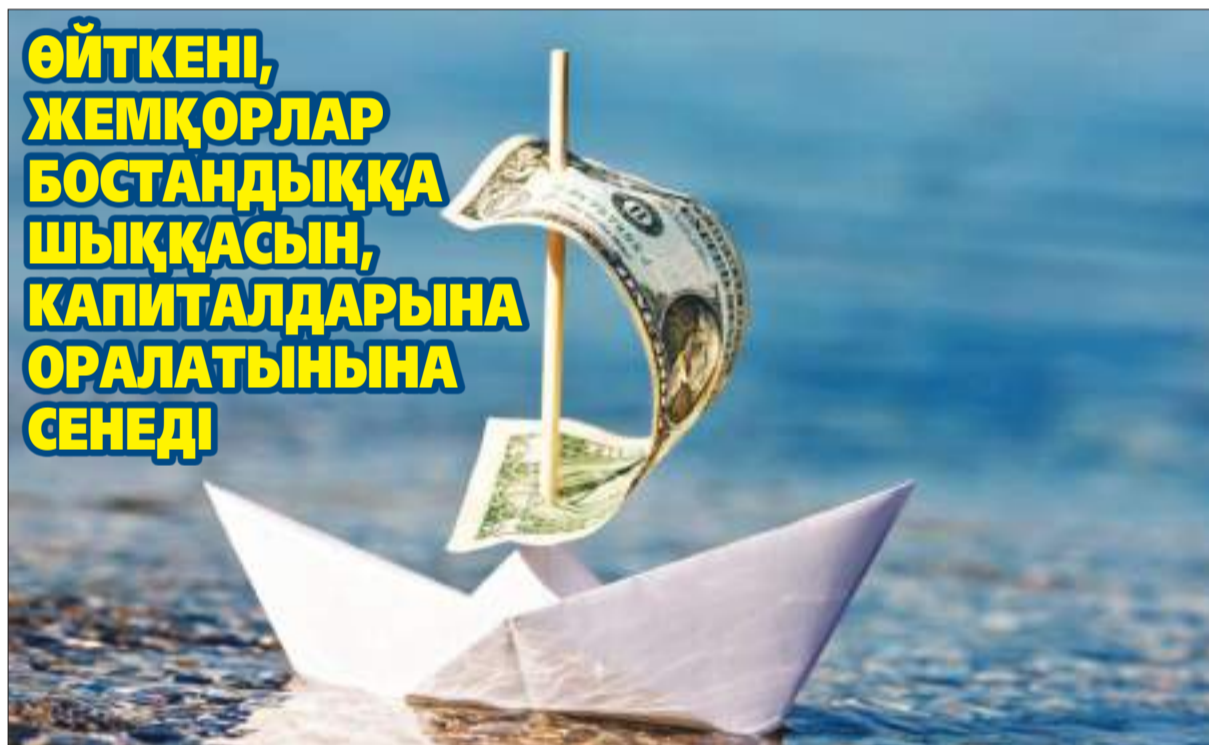

Азат ПЕРУАШЕВ:

ЖЕМҚОРЛАРДЫҢ

ХАЛЫҚТАН ҰРЛАҒАН ҚАРЖЫСЫ ҰЛТТЫҚ ҚОРДАҒЫ ҚАРАЖАТТАН ЕКІ ЕСЕ КӨП!..

**ӨЙТКЕНІ,
ЖЕМҚОРЛАР
БОСТАНДЫҚҚА
ШЫҚҚАСЫН,
КАПИТАЛДАРЫНА
ОРАЛАТЫНЫНА
СЕНЕДІ**

Перуашевтің айтуынша, «Ақ жол» фракциясы 2012 жылдан бастап, халқымыздан ұрланған ақшасына байланысты күресін тоқтатқан жоқ. Партия әрдайым уәкілетті органдардан ұрланған миллиардтарды Қазақстанға қайтару жұмыстарын реттеуді талап етіп келеді. Алайда, бұл талаптардың нәтижелерінің ішіндегі ең көрнекісі – жақында қайтарылған 180 млн. теңге, яғни, жарты миллиондай доллар. Мұның өзі нәтиже.

7
бет

Дәния ЕСПАЕВА,
ҚР Президенттігіне үміткер:

**ХАЛЫҚТЫҢ
ТҰРМЫСЫН
ЖАҚСARTУ ҮШІН
ЖЕМҚОРЛЫҚТЫ
ЖОЮЫМЫЗ КЕРЕК**

...Бұл жолғы сайлаудың бір ерекшелігі – тарихымызда тұңғыш рет әйел адам Президенттікке үміткер ретінде тіркелді. Ол – «Ақ жол» партиясы ұсынған Дәния Мәдиқызы Еспаева.

8-9
бет

ТРИЛЛИОН ҮНЕМДЕСЕҢ - ТҮРМЕГЕ ТҮСЕСІҢ...

немесе «КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТІҢ ІСІ!

Қазақта еліме болсын деп қайрат көрсетіп жүрген қайыспас қара нарлар аз емес. Ерен еңбегімен де, руханиятқа қамқор рухы биік қайраткерлігімен де белгілі, ісі қазақтың Исламы болып кеткен ағамыз таяуда 63 жасқа толды. Алаштың жоғын жоқтаған Азамат өміріндегі ең елеулі белес – пайғамбар жасын темір торлы тас қабырғаның ішінде қарсы алды...

4
бет

Бижомарт КАПАЛБЕК:

ПОТЕНЦИАЛ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА БЕЗГРАНИЧЕН

В мире 6-7 тысяч языков. Британский ученый Дэвид Кристл в книге «Смерть языков» писал, что каждые две недели умирает один язык. ЮНЕСКО бьет тревогу: в переизданном в 2009 г. «Атласе языков мира, находящихся под угрозой исчезновения» значится: 2498 языков могут навсегда исчезнуть.

10
бет

**БІРТУАР
БЕЙІМБЕТ**

Бейімбет Майлиннің 125 жылдық
мерейтойына орай

14
бет

ПРЕЗИДЕНТТІҢ ЖЕТІ ҰСЫНЫСЫ

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері жөнінде жиын өткізіп, елімізде жемқорлықтың дендеп кеткеніне алаңдаушылық білдіріп, бұның қоғамға қауіпті дерт екенін айтты.

— Жыл сайын Қазақстанда орташа есеппен 2 мыңнан астам жемқорлыққа қатысты қылмыстық іс тіркеледі. Мыңнан аса адам жауапқа тартылады. Бұл батпандап кіріп, мысқалдап шығатын кесел. Осы ауруды қазір шұғыл түрде емдемесек, ертең кеш болуы мүмкін, — деді Қазақстан Президенті. Қасым-Жомарт Тоқаев жемқорлықтың тамырына балта шаппаса, ұлттық қауіпсіздік пен мемлекеттің болашағына нұқсан келтіретінін айтты. Сондықтан, жемқорлықтың тамырына балта шауып, түбегейлі жою қажет. Бұл дертпен бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарып, бірлесіп күресуге шақырды. Мемлекетте оған қажеттінің бәрі бар екенін атап өтті. Біріншіден, бізде жемқорлыққа қарсы күресте қару бола алатын мықты мемлекеттік институттар бар. Мемлекеттік аппарат жұмыс істеу тәсілін өзгертіп, жемқорлықтың жолын кесуі керек. Екіншіден, жемқорлықпен күрес халықтың табанды сұранысына ие. Байқағаным, біздің қоғам жемқорлықпен ымырасыз күресуге дайын. Үшіншіден, біздің елді

дамытуға және халықтың әлауқатын арттыруға бағытталған жоспарларымыз жемқорлықты түбегейлі жойған жағдайда ғана жүзеге аспақ, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Тоқаев биліктің жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жоспарының жеті негізгі шарасын атап өтті. Бірінші — қол астындағы қызметкерлердің жемқорлыққа қатысы болса, бірінші басшылар тікелей жауап беретін болады. Екінші — қоғамда жемқорлыққа мүлдем төзбеушілік қалыптастырып, адамдардың құқықтық сауатын арттыру. Үшінші — қоғамдық бақылауды күшейту. Төртінші — бюджеттік саясаттың ашықтығы. Халықтың қаржысы тиімсіз жұмсалса, оның жазасын қатаңдату. Бесінші — жемқорлыққа қарсы саясатта өңірлердің рөлін күшейту. Бюджет шығындарын жоспарлауға, әсіресе, өңірлерде халықтың өкілдерін қатыстыру. Алтыншы — мемлекеттік қызмет көрсету

ашық етіп, электронды нұсқаға көшіру. Жетінші — мемлекеттік сатып алу жүйелерін жетілдіріп, бизнеске әкімшілік қысымды төмендету. Осыған байланысты, мемлекеттік сатып алуларды орталықтандырып, әлеуметтік саладағы бюджеттік мекеме басшыларын бұл міндеттерден босату. «Егер біз жемқорлықты түбегейлі жоюды міндет етіп алсақ, меніңше, мемлекеттік орган басшылары мұндай жағдайда отставкаға кетуі керек» деген Тоқаев Үкімет пен Президент әкімшілігіне осы жиында көтерілген мәселелерді шешу үшін енгізілген ұсыныстар негізінде жұмыс істеуді тапсырды. Осы орайда, көпшіліктің пікірін де айта кетелік. Жемқорлықпен күресті бастағалы ондаған жылдар болды, нақты нәтиже жоқ. Елбасы да мұны жиырма жылдан аса айтып келді. Жалаң ұран жемқорлықты жеңе алмайды. Сондықтан, нақты іс қажет.

Күні кеше генерал-майор шеніне ие болған Атырау облыстық полиция департаментінің бастығы Аян Дүйсенбаев осыған орай жерлестері сыйлаған аттан ауып түсті деуге болады. Әлеуметтік желіде тараған бейнероликтен кейін Атырауға Ішкі істер министрінің орынбасары бастаған арнайы комиссия барып қызметтік тексеріс жүргізіп, нәтижесінде генерал қызметінен босатылды.

ГЕНЕРАЛ АТЫНАН АУЫП ТҮСТІ

Сонымен бірге Атырау облысы және қаласының бірқатар полиция басшылары жазаланды. Атырау облысындағы патрульдік полиция батальонының қызметкеріне қатысты БАҚ-та жарияланған сыни бейнематериал бойынша «Жол қозғалысы» туралы заңды бұзуына байланысты жүргізілген тексеру қорытындысы және ведомстволық бұйрықтар бойынша көлік құралын себепсіз тоқтатқаны үшін батальонның үш қызметкері жұмысынан босатылды.

Сондай-ақ, жеке құрамды қадағалауды босансытқаны үшін аталған бөлімнің командирі мен Атырау қаласы жергілікті полиция қызметінің бастығы қызметінен алынды. Бұл бір ғана аймақта қысқа мерзімде болған заңбұзушылық. Оның үстіне басқа салада емес, құқық қорғау органдарында орын алып отыр. Осыған қарап біздің ішкі істер саласының өзінің ішінде тәртіп жоқ екенін байқауға болады. Сонда олар өзгелерден қалай ғана біздің заңымыздың сақталуын талап етпекші?..

ІШКІ ТУРИЗМДЕ ІРКІЛІС КӨП

Шетелде демалатын қазақстандықтар саны ішкі туристерден екі есе көп. Бұл туралы ҚазАқпарат «Kazakh Tourism» ұлттық компаниясына сілтеме жасап хабарлады.

«Оған тиісті ұсыныс пен инфрақұрылымның жоқтығымен қоса, ақпараттың аздығы да себеп болып тұр. Сондықтан, халыққа еліміздің туристік мүмкіндіктері жайлы ақпаратты тұрақты түрде бере отырып, оларды ел ішінде саяхаттауға ынталан-

дыру керек», — дейді «Kazakh Tourism» ұлттық компаниясының басқарма төрағасы Өркен Бисақиев. Ішкі туризмді одан әрі ынталандыру мақсатында Мәдениет және спорт министрлігінің тапсырысы бойынша Қазақстанда ақпараттық турлар циклі ұйымдастырылмақ. Бірақ бұл шарадан айтарлықтай нәтиже шығуы екіталай. Өйткені, біздегі туризмнің қызмет сапасы төмен, ал оның бағасы тым қымбат. Сондықтан, ақпараттық шаралармен қоса осы кемшіліктерді де ескерген жөн.

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Еуропа Қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымы Демократиялық институттар және адам құқықтары жөніндегі бюросының бақылаушылары миссиясының басшысы Уршула Гацекті қабылдады.

САЙЛАУҒА МОНИТОРИНГ ЖҮРГІЗУ БАСТАЛДЫ

Кездесу барысында Қазақстандағы кезектен тыс өткізілетін президент сайлауына қатысты Еуропа Қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымы Демократиялық институттар және адам құқықтары жөніндегі бюросының миссиясы жүргізетін мониторинг мәселелері кеңінен сөз болды. Мемлекет басшысы алдағы сайлаудың заңнамаға сәйкес ашық және әділ өтетінін атап өтті. Уршула Гацек халықаралық бақылаушылар қызметінің басталғаны жөнінде мәлімдеді. Сонымен қатар, Еуропа Қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымы Демократиялық институттар және адам құқықтары жөніндегі бюросы миссиясының өкілдері сайлау үдерісіне монито-

ринг жүргізуге кіріскенін және Қазақстанның барлық өңірлерінде белсенді жұмыс істеп жатқанын айтты. Халықаралық ұйымдардың еліміз үшін маңызы зор шараның ашық, заңға сәйкес өтуін жіті қадағалап, әділ баға беруіне біздің миллиондаған сайлаушыларымыз да үлкен үміт артып отыр.

ҮМІТКЕРЛЕРДІҢ ШОТЫНДА ҚАНША ҚАРЖЫ БАР?

Орталық сайлау комиссиясы Президенттікке кандидаттардың есеп-шотында осы шараға арнайы бағытталған қанша ақшасы барын жария етті.

Осы деректерге сәйкес, сайлау қорындағы ең көп қаржы Қасым-Жомарт Тоқаевта. 1 миллиард 24 миллион теңгенің 510 миллионы — «Нұр Отан» партиясы мен үміткердің жеке ақшасы. Ал 514 миллионды сайлаушылар жинап берген. Жамбыл Аметбековке 338 миллион теңге тиесілі. Оның 250 миллионы — коммунистік партия мен кандидаттың жеке қаржысы. Қалған 88 миллионды қолдаушылары жинаған. Дәния Еспаеваның шотында 113 миллион теңге бар. Ол қаржының барлығын

үміткерге сайлаушылар жинап берген. Амангелді Таспиховқа да 102 миллион теңгені қолдаушылары жинап беріпті. Төлеутай Рахымбековтың шотына керісінше, сайлаушылардан ақша түспеген. 108 миллион теңгенің түгелі — партия мен кандидаттың өз ақшасы. Ал Әміржан Қосановтың қорында 76 миллион 600 мың теңге жиналған. Оның түгелі дерлік — өзінің немесе қоғамдық ұйымның ақшасы. Сайлаушылардан небары 643 мың теңге түскен. Ең аз ақша Сәдібек Түгелде. 76 миллионның 200 мың теңгесі үміткердің және оны ұсынған ұйымның ақшасы. Қалғанын сайлаушылар жинаған. Айта кетейік, бұл қаржыны сайлаушылар үгіт-насихат жұмыстарына жұмсап жатыр.

ӘКІМДЕРГЕ ӘДЕПТІЛІК ЖЕТІСПЕЙДІ

Ақмола облыстық Әдеп кеңесінде екі бірдей ауыл әкімінің тәртібі қаралды. Әкімдік қызметтегі екі әйел де ауыл тұрғындарына бейәдеп сөздер айтып, ақырында өз бастарына пәле тілеп алғандар.

Кенес отырысында жылап тұрып кешірім сұраған Интернациональная ауылдық округінің әкімі Шәрбат Рахманова телефон арқылы аузына келгенін айтып, тұрғынға сес көрсеткен. Мемлекеттік қызметкердің аузынан ақ ит кіріп, көк ит шыққанын естіген жұрт жағасын ұстаған болатын. Әдеп кеңесіне бейәдеп қылығы үшін шақырылған 28 жастағы Шәрбат Рахманова ақталып бақты. Телефон арқылы айтылған сөздерін таспаға басып алған Валерий Рабченконың өзін кінәлауға дейін барды. Бірақ, облыстық кеңес мұндай әдепсіздігі үшін

ауыл әкімін кешірмеді. Есіл ауданы әкіміне Рахманованы қызметтен қуу туралы ұсыныс жасады. Ал Ақан Құрманов атындағы ауылдық округтің әкімі Алтынай Біләлова, тұрғындарға есеп беру кезінде «Аузыңды жап!» деп айғайлап берген. Осы сөзге өкпелеп қалған 80 адам мемлекеттік қызметкерге шағым түсірген. Ауыл әкімі бұл жолы сөгіс алып құтылды. «Аудан әкімдеріне сауал жолдауымыз керек. Қалай бұл, әкімдерді тағайындап жүр. Елдің жағдайын көтерудің орнына тұрғындардың шырың бұзып отыр ғой. Мынау маскара ғой!» — дейді Ақмола облыстық аумақтық әдеп кеңесінің мүшесі Әлібек Баймағанбетов. Өз кезегімізде біз де бір кеңес бере кетелік. Осындай әдепсіздік болмас үшін барлық әкімдерді халықтың өзі сайлауы керек. Сонда олар тұрғындардың алдында жауапты болады.

СЫРТҚЫ ҚАРЫЗ КӨБЕЙІП БАРАДЫ

Қаржы министрі Әлихан Смайылов сыртқы қарыздың неге көбейгенін түсіндірді. Бюджеттің тапшылығы мен теңгенің құлдырауы сыртқы қарызымызды арттырып жіберді. Былтыр шетелге мемлекеттік берешегіміз 1 триллион 883 миллиард теңгеге көбейген.

Қаржы министрлігі қазіргі шетелге берешегіміздің 15 триллион 387 миллиард теңгені құрағанын хабарлады. Оған Үкімет пен Ұлттық банктің және жергілікті әкімдіктердің қарыздары кіреді. Жалпы сыртқы қарызымыз, яғни, жекеменшік банктен кәсіпкерлерден, 57 миллиард 700 миллион долларды құрап отыр. Бірақ, нақты қай елге қанша берешек екеніміз айтылмады. Қаржы министрі қорқатын ештеңе жоқ дейді. Сол әдеттегідей көңіл көншіту қалпын сақтаған министр мемлекеттік қарыз Ішкі жалпы өнімге шаққанда 60 пайызға дейін рұқсат етілген деп жайбарақаттық танытып отыр. Қазіргі көрсеткіш 26 пайызға жуық екен. Сонда тағы да шетелден есепсіз қарыз ала беруімізге болады екен ғой оның ойынша. Ал, қарызсыз өмір сүруге болмай ма? Алмақтың да салмағы бар, оны қашан кім төлейді, министр мырза? Ата-бабаларымыз бізге қойнауы қазынаға толы кең байтақ жерін аманат етіп табыстап кетті. Ал, біз болсақ болашақ ұрпақтың мойнына қарыз қамытын кигізіп кетеміз бе?..

бәрі айқын жазылған. (http://akzhol.kz/uploads/Scan13.pdf). Өтініш берген уақыты да 2019 жылдың 17 сәуірі. Ал Қоғамдық даму басқармасының басты назары Ресей тіліндегі жауаптарында болса керек, мемлекеттік тіліміздегі жауаптарында «Ақ жолдың» өтініш берген хатының датасын бір жыл кейінгі уақытты -2018 жылды жазып қойыпты...

Сонда бұл Нұр-Сұлтан қаласы Қоғамдық даму басқармасы басшысы П.Сәбитов бұл жауаптың жауапкершілігін сезіне біледі ме екен? Ол бұнымен тікелей бастығы, Нұр-Сұлтан қаласы әкімінің орынбасары Ерлан Каналимовты ғана алдамаса, басқа кімді алдамақшы?

Сталиннің «Бәрін кадр шешеді», – деген әйгілі сөзіндей, бұндай Қоғамдық даму басқар-

бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер және демонстрациялар ұйымдастыру мен өткізу тәртібі туралы» заңының талабын тап басып орындаған «Ақ жол» партиясының өтініш хатын мүлде оқымаған;

Ә) Бұл аталмыш заңның 3-ші бабының талабын тап басып орындаған «Ақ жол» партиясының өтініш хатын қол астындағылар Нұр-Сұлтан қаласының әкімі Бақыт Сұлтановқа көрсетпеген?

Ал біздің негізгі нұсқамыз – Тәуелсіз Қазақ Елінің ұлттық идеологиясына қарсы «Бессмертный полк» шеруін белсене өткізген Нұр-Сұлтан қаласының әкімдігі Алаш шеруінің өтуіне түбегейлі қарсы!

Кеше ғана жемісті жетпіс жасымен мемлекет басшысынан бастап, барлығымыз құттықтаған белгілі жазушы, көрнекті көсемсөзші Марат Байділдаұлының «Қазақ үнінде» жарияланған «Мәңгілік даңқ» – Мәңгілік ақымақтық» -деген жанайкайын түсінетіндер қалмаған ба билікте?! Солтүстіктегі Тәуелсіздік алғанымызды 28 жылдың ішінде ұмытып қалған қалаларды былай қойғанда, Тәуелсіздік тірегі – Алаш астанасы Нұр-Сұлтан қаласында, Тәуелсіздік бесігі – Алматыда, қалың қазақтың қаласы деп жүрген Шымкент, Қызылорда, Тараз, Атырау, Ақтау қалаларында, тіпті Түгел Түркінің рухани ордасы Түркістан қаласына дейін жат пиғылдың жетегінде кетіп, «Бессмертный полк» шеруін дүбірлетіп өткізгендерін қалай түсінеміз?

Бұл кейінгі кезде «Президент кеңесшілері болып, ұлтшыл казактар барды» деп, алақайлап, аспанға атқан бөркімізді таппай қалғанымызды, басты қойшы, Басты Ұлттық идеологиямыздың жоқтығын білдірмей ме?!

Тек Ақтөбе облысының әкімі Ондасын Оразалиннің онды шешім қабылдап, «Бессмертный полк» шеруін өткізуден бас тартқанын баса айтып, ризашылығымызды білдіреміз.

АЛАШТЫҢ АСТАНАСЫ АЛАШ ШЕРУІНЕ ҚАРСЫ БОЛЫП ЖАТСА... ТӘУЕЛСІЗДІГІМІЗДІҢ ІРГЕСІ БЕРІК БОЛУЫНА кімдер үлгі болады?

Біз бәрібір 31 мамыр – Саяси қуғын-сүргін күні Алаш көсемдері Әлихан, Ахмет, Міржақып, Мағжан, Жүсіпбек, Сұлтанбек, Смағұл, Әлімхандардың және осы астана-мыз Нұр-Сұлтан қаласы бастаған солтүстік өлкесін ерлігімен түгел қорғап қалғаны үшін саяси қуғын-сүргінге ұшыраған Жұмабек Тәшенұлының портреттерін алып шығамыз шеруге!

Иә, Тәуелсіз Қазақ Еліне ескі империялық идеологияларының «Бессмертный» екенін білдіретін теріс пиғылды шерудің тереңіне бойлай алмай, өздері толық танымайтындардың портреттерін бастарына шығарып, шеруді бастап шыққан «әкімдердей» емес, АЛАШ АРЫСТАРЫ портреттерін төбемізге көтеріп, кеудемізге басып шығамыз!

Біз Нұр-Сұлтан әкімдігі қанша жерден кедергі болса да, Алаштың астанасынан АЛ-ЖИР саяси қуғын-сүргін қасірет мұражайына дейін АЛАШТЫҢ АҚ ЖОЛЫНА ШЫҒАМЫЗ!

Қазыбек ИСА, «Ақ жол» партиясы төрағасының орынбасары qazaquni.kz

АЛАШТЫҢ АСТАНАСЫ АЛАШ ШЕРУІНЕ НЕГЕ ҚАРСЫ?!

«БЕССМЕРТНЫЙ ПОЛК» ШЕРУІН БЕЛСЕНЕ ӨТКІЗГЕН НҰР-СҰЛТАН ҚАЛАСЫНЫҢ ӘКІМДІГІ «АҚ ЖОЛ» ПАРТИЯСЫНА «АЛАШҚА ТАҒЗЫМ» ШЕРУІН ӨТКІЗУГЕ РҰҚСАТЫН БЕРГЕН ЖОҚ!..

Еске түсіре кетсек, 2019 жылдың 17 сәуір күні «Ақ жол» партиясы қалалық әкімдікке биылғы жылдың 31 мамырында саяси қуғын-сүргін және Аштық жылдарының құрбандарын еске алу үшін бейбіт шеру өткізу туралы ұсынысын жіберген болатын. Жақында Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінен шеруді өткізуге байланысты теріс жауап келді. Қоғамдық даму басқармасы басшысының орынбасары А.Сәбитов деген қол қойған жауапта «Алашқа тағзым» шеруінің өткізілуіне қарсы болу себептерін былай деп түсіндірмек болады: «Сіздің 2019 жылғы 31 мамырда шеру өткізу туралы өтінішіңізді қарап, мынаны хабарлаймыз.

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер және демонстрациялар ұйымдастыру мен өткізу тәртібі туралы» заңының 3-бабында қоғамдық орындарда акцияларды өткізу үшін жолданатын өтініштің мазмұнына қатысты нақты талаптар анықталған. Бұған сәйкес бейбіт жиналыс, шеру өткізу туралы өтініш өтетін күннен кем дегенде он күн бұрын жолданады. Өтініште шараны өткізу мақсаты, формасы, өткізу орны, күні, акцияның басталатын және аяқталатын уақыты, шараға қатысатын адамдардың саны, ұйымдастырушылардың және қоғамдық тәртіптің сақталуына жауапты адамдардың толық аты-жөні, мекен жайы және жұмыс істейтін (оқитын) жері нақты көрсетілуі қажет. Өтініштің берілген мерзімі жергілікті атқарушы органда тіркелген күнінен бастап есептеледі.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде Сізге заңнама талаптарының сақталмауына байланысты шеру өткізу туралы өтінішіңіздің қанағаттандырылмайтынын хабарлаймыз», – деп жазады.

А.Сәбитов мырзаның жауабынан ұққанымыз, «Алашқа тағзым» шеруіне рұқсат берілмеуінің себебі «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер және демонстрациялар ұйымдастыру мен өткізу тәртібі туралы» заңының 3-бабындағы талаптардың орындалмауы-мыс екен (http://akzhol.kz/uploads).

Ал ендеше бәріміз жабылып, ежіктеп тұрып, 3-ші бапты оқиық:

ликалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы органда тіркелген күнінен бастап есептеледі»

Ал «Ақ жолдың» өтініш берген хатында тайға таңба басқандай етіп, Қазақстанның мемлекеттік тілінде бұл талаптын

ТРИЛЛИОН ҮНЕМДЕСЕҢ - немесе «КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТІҢ ІСІ!

ИСЛАМНЫҢ ИГІ ІСТЕРІ

Қазақта еліме болсын деп қайрат көрсетіп жүрген қайыспас қара нарлар аз емес. Ерен еңбегімен де, руханиятқа қамқор рухы биік қайраткерлігімен де белгілі, ісі қазақтың Исламы болып кеткен ағамыз таяуда 63 жасқа толды. Алаштың жоғын жоқтаған Азамат өміріндегі ең елеулі белес – пайғамбар жасын темір торлы тас қабырғаның ішінде қарсы алды... Бүгінде Ерін Іздеу Елі редакциямызға хаттар легін ағытуда. Біз халықтың ықыласы мен алғысын білдіру мақсатында, сол ізгі лебіздерінің біразын 25 сәуірден бастап «Исламның игі істері» деген айдармен жариялап келеміз. Иә, осыдан екі айдан аса уақыт бұрын Су ресурстары комитеті төрағасы Ислам Әбішевтың тұтқындалғаны туралы суық хабар жарияланды... Қазақтың атқа мінгендері құласа, алақайлап шабатын кейбір басылымдар асыра сілтеп, жарыса жазып жатты... Бүкіл ғұмыры ел игілігі жолында ерен еңбек етумен келе жатқан, мемлекет мүддесін қорғауда жанкештілігімен белгілі, адал да іскер басшы, игілікті істерімен ісі қазаққа танымал Ислам Әбішевтың аяқ асты, кенеттен тұтқындалуы елдің төбесінен жай түскендей әсер етті... Ислам Әбішев Су ресурстары комитеті төрағасы қызметіне кірісе салысымен, мемлекет қазынасынан алдымен 300 миллиард теңгені үнемдегенде, жоғары жақ та, қарапайым халық та қатты риза болған еді. Кейін су саласындағы мемлекеттік бағдарламаға бөлінгелі тұрған 1 триллион 500 миллиард теңгенің 1 триллиондайын үнемдегені кезінде баспасөзде көп жазылды. Ал енді аяқ астынан не болып қалды?.. Біз бүгін Ислам Әбішев туралы бұрыннан қалам тартып келе жатқан ақын, Халықаралық Алаш сыйлығының лауреаты, Халықаралық С. Есенин атындағы сыйлықтың – «Алтын Күз» орденінің иегері, қоғам қайраткері Қазыбек Исаның «Триллион үнемдесең – түрмеге түсесің» немесе «Коррупционер» Ислам Әбішевтің ісі» атты зерттеу мақаласын жариялап отырмыз. Мақаланы оқыған қадірлі оқырман қауым өздері желдің қай жақтан соққанын байқап, байыпты байлам жасайды деп ойлаймыз. Ислам Әлмаханұлының іздеп жатқан халқының ізгі тілегі Қасиетті Рамазан айында періштенің құлағына жетіп, Алла жар болсын, жаратқан иеміз жақсы күндерде жарқын күйде жүздесуді жазсын деп тілейміз!

Редакция

«КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТІҢ БІРІНШІ ІСІ

МИЛЛИАРДТАРДЫ ҚЫСҚАРТУ

Ислам Әбішев Әлмаханұлы 2012 жылдың ақпан айында Ауыл шаруашылығы министрлігі Су ресурстары комитетінің төрағасы болып тағайындалды.

Бұған дейін 3 жыл Өскемен қаласының әкімі болып, жемісті жұмыс атқарып, қала халқының ыстық ықыласына бөленген Ислам Әлмаханұлының шығыстықтардың шығарып салуы туралы кезінде мен «Қазақ үні» газетінде «Ислам Әбішев феномені» атты мақалада жазған едім. *«Бүгінгідей халық пен әкімдердің, жалпы шенеуніктердің арасы алашақтап кеткен мына заманда Өскеменде елді елең еткізген оқиға болды. Қаланы үш жылға жуық басқарған Ислам Әбішевты Астанаға шығарып салу үшін қаумалаған өскемендіктер әуежайды басып алды... Бұл жерде біз кеше Исекеңмен бірге жұмыс істеген әкімшілік қызметкерлерін айтып тұрған жоқпыз. Қысқа сақтаған қайнатпасын көтеріп келіп, көзіне жас іркіліп тұрып, жүрекжарды сөзін айтқан орыс аналарын, құрты мен ірімшігін алып келіп, ақ жол тілеген ақ кимешекті қазақ аналарын, ақ жарылып тұрып, ақ батасын берген ақсақалдарды, елге қамқор болған қайраткерге қандастардың ыстық ықыласын жеткізген ақын қызды, ақ тілегін жеткізіп қалуға тырысқан қалың жұртты айтып тұрмыз... Иә, бұрынғыны қайдам, 2012 жылдың 5 ақпанында Тәуелсіздігіміздің 20 жылғының ішінде кетіп бара жатқан әкіммен халықтың дәл осылай қимай қоштасқан жүрек толқытар көрінісіне Өскеменде куә болды ел... Қарапайым қаймана халықтың қалтқысыз ықыласынан қанаттанған қыран ұл қияға ұшып кетті...»* – деп, толғаған болатынмын.

Иә, бұл Тәуелсіз Қазақстан тарихындағы қала басшысына деген қарапайым халықтың бұрын-соңды болмаған риясыз шын адал ниеті еді. Өскеменге қашан барсаңыз да – оған оңай көз жеткізесіз.

Тағы бір қызығы, Ислам Әбішев 2000-шы жылдың қараша айынан 2002 жылдың тамыз айына дейін Түркістан облысы (бұрынғы Оңтүстік Қазақстан) Ордабасы ауданының әкімі болып жұмыс атқарды. Ордабасылықтардың да ойлары дәл Өскемен қаласы тұрғындарының ықыласымен бірдей.

Бұл да біздің ойымыз емес – ордабасылықтардың ойы. Мұның барлығына сонда барып, қарапайым халықпен аралассаңыз, көз жеткізесіздер.

Ал бүгін Ислам Әбішев елден «коррупционер» ретінде түрмеде ұсталып отыр!!! Жүрегі ауыратын, қан қысымы қалыпты емес абзал азаматты абақтыға қамағанда кәдімгі бір террористі ұстағандай, ұйқамаққа да шығармай, үркіп отыр...

Ислам Әбішевтің түрмеде не үшін отырғаны біз үшін қазірше жұмбақ, оны алдағы уақытта сот шешімінен біле жатармыз...

Ал қазірше өте тәжірибелі, іскер, сауатты басшы жемісті 7 жылдың ішінде қандай жұмыстар атқарды, оның «КОРРУПЦИОНЕР» БОЛУЫНА НЕ СЕБЕП БОЛДЫ, НЕГЕ СОНШАМА ТӨМЕН ҚҰЛДИЛАП ҚҰЛАДЫ – осының бәрінің себептерін анықтауға тырысайық.

Ислам Әбішев Су ресурстары комитетіне келгеннен кейін алғашқы 4-5 ай бұқаралық ақпарат құралдарынан көріне қойған жоқ.

2012 жылдың шілде айының ішінде:

«Су ресурстары комитеті бойынша 3 жылға жоспарланған 390 миллиардтан асатын қаржының 300 миллиардқа жуығы артық! Соншалықты қаржының қажеті жоқ, қалған 90 миллиардқа жуық қаржымен жоспардағы барлық жұмыстарды бітіреміз», - деп мәлімдеме жасап, айды аспанға бір-ақ шығарды. Сөйтіп, бірден көптеген тендерлерді сол көп ақшаға лайықтап ұтып алған компаниялардың қаржыларын қысқарта бастады...

Асап қалған майшелпектен кім оңай айрыла қойсын?! Майлы жілік «егелері» де қарсы қимылдарды қатты бастап жіберді. Бірақ Ислам Әлмаханұлы басқармаға қарамастан, бюджеттің қаржысын тиімді пайдалану мақсатындағы шығынды қысқарту жұмысын толығымен күзге дейін орындап шықты.

НӘТИЖЕ НЕ БОЛДЫ?

«Нұр Отан» партиясының Оралбай Әбдікәрімов басқаратын Жемқорлыққа қарсы комиссиясында Ислам Әбішевтің «тәртібін» қарап («май шелтек егелерінің» арыздарына байланысты), оны «коррупционер» деп айыптап, Ауыл шаруашылығы министрлігіне Ислам Әбішевтің жауапкершілігін қарауды тапсырды. Күтіп тұрғандай, осыдан соң құқық қорғау орындары бірінен кейін бірі шүйліге үңіліп, тексере бастады.

Нәтижесінде 2013 жылдың маусым айында Ислам Әбішев қызметінен босатылды.

Ал Ислам Әбішев миллиардтарды үнемдеп қана қоймай, үнемделгеннен қалған қаржылармен сол объектілердің көпшілігі аяқталып, іске қосылып, бүгінде жұмыс істеп жатыр.

Мінеки, Ислам Әбішевтің алғашқы «коррупционерлік» жолы осылай басталған болатын.

2014 жылы сәуір айында Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың тікелей араласуымен Ислам Әбішев қызметіне қайта тағайындалды.

1-кесте

№	Атауы	Өлшем бірлігі	Бағдарлама бойынша	Әбішевтің есебі бойынша
1	Пайдаланудан шығып қалған суармалы жерлерді қалпына келтіру	мың га	60,0	600,0
2	Апаттық жағдайдағы су ресурстарын үнемдеп қалпына келтіру	млрд м3	0,9	2400
3	Жаңа су қоймаларын, тоған бөгеттерін салу, көктемгі тасқын суларды жинау.	млрд. тг	272,1	1900
4	Жұмсалатын барлық қаржы	млрд. тг	1543,0	580,0

Исекең қайтып келген соң да, «аузы күйген үрлеп ішеді» дегендей, тып-тыныш жұмысын жасай бермей, тағы да жатқан жыландардың құйрықтарын басты...

«КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТІҢ ЕКІНШІ ІСІ

ТРИЛЛИОН ҮНЕМДЕЛГЕН МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМА

Тиісті басшылар «коррупционер Әбішевтен» құтылғаннан кейін, тез арада «Қазақстан су ресурстарын басқарудың мемлекеттік бағдарламасын» дайындады. Бұл бағдарламаға 1,5 триллион қаржы жоспарланады. Бұл бағдарлама барлық министрліктермен, басқа да тиісті органдармен келісіліп, үкіметте мақұлданып, қабылданып кетеді. Қаржыландыру 2015-2020 жылдарға жоспарланады. Бұл бағдарлама үкіметте қаралғаннан кейін, ол кезде бұл жұмыстан босап қалып, өзінің отбасылық бизнесінде жұмыс атқарып жатқан Ислам Әбішев өз ойын білдіріп, 2014 жылы наурыз айында «Время» газетіне сұқбат береді. Ал 2014 жылы сәуір айында Елбасының тікелей тапсырмасына сәйкес қызметіне қайта тағайындалады.

Барлығы 1,5 триллиондық алапат қаржыны құрайтын аталмыш мемлекеттік бағдарламаны толық қайта қарап шығып, Исекең мүлдем басқа қорытындыға келеді.

Айналасына топтасқан тәжірибелі, сауатты, адал, өз ісінің мамандарымен (Жампозов Өмірбек, Мұхамедиев Сейілхан, Егенов Мейірбек, Имамадин, Кемелбеков Бақытжан, Наметов Бекзад және т.б.) өте үлкен сараптамалық жұмыстар жүргізеді.

Нәтижесінде жоспарланған 1,5 триллион қаржының 1,0 триллионын қысқартып, ал есесіне атқарылатын жұмысты бірнеше есе арттырады.

Бағдарламадағы шығын ең көп жұмсалатын ұша бағытты төменгі кестеден көруге болады (1-кестеде):

ТҮРМЕГЕ ТҮСЕСІҢ...

Қарап отырсақ, шығынды 3 есеге жуық аз жұмсап, қайта пайдалануға беретін суармалы жерді 10 есеге, үнемделетін суды 2,8 есеге, көктемгі жауын шашын кезінде жиналатын судың қорын 3 есеге арттыруды көздеп отыр. Су саласындағы мамандардың барлығын жұмылдырып, осы қыруар шаруаның есеп-қисабын әрбір тиынына дейін есептеп, жасап шықты.

Мұның барлығын жоғарғы басшыларға ұсыныс ретінде ендірі. Өкінішке орай ешқандай қолдау таба алмады. Амал жоқ, тағы да Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевқа кіріп, мән-жайды түсіндіруіне тура келді.

Ал енді қаржыны үнемді пайдаланудың бұрын-соңды болмаған, аузымыз айтып үйренбеген алапат цифр – триллионды үнемдеген бұндай керемет үлгісін көрсеткеннен кейін, бұл салада жаппай тексерулер көбейді. Өйткені, бұдан бұрын Ислам Әбішев қызметтен кеткеннен кейінгі 10 айдың ішінде 1,5 триллион қаржы жұмсалып, азғантай ғана жұмыс атқарылатын мемлекеттік бағдарламаны тез арада толық қабылдап, бекітіп қойған болатын. (Ислам Әбішев 2013 жылы шілде айында жұмыстан кетті, бұрынғы бағдарлама 2014 жылы сәуір айында қабылданды.)

Ал Ислам Әбішевтің ұсынысы – мемлекетіміз үшін аса пайдалы мемлекеттік бағдарлама Елбасының өзі тапсырма бергеннің өзінде, тек 2 жылдан кейін ғана қабылданды. Бір қызығы, бағдарлама қабылдана салып, Әбішевтің командасындағы адамдар қудалауға түсіп, нәтижесінде 3-4 адам сотталды...

Әсіресе, Әбішевтің нағыз құрдасы, осы барлық қызметті күндіз-түні бірге жүріп ат салысып, жан-тәнімен еңбек еткен Жампозов Өмірбек өте қатты қудалауға

түсті. Оны қисынсыз айыптады. Соттың үкімі шығатын күні әділетсіздікке шыдай алмай, наһақтан күйіп кеткен ол АЛЖИР саяси қуғын-сүргін құрбандарының Қасірет мемориалының алдына барып, өзін-өзі атып тастап, құрбан болды. (Өзін-өзі атар алдында бір полиция қызметкерін, бір прокуратура қызметкерін атып жеңіл жаралады.) Ол қаза табарының алдында екі хат қалдырыпты, біреуі отбасына, біреуі Ислам Әбішевтің атына... Қайғылы оқиғадан бір күн бұрын Өмірбек Жампозов Ислам Әбішевті арнайы жеке шығарып алып, 2 сағаттан астам сөйлескен еді:

– Исеке, сақ болыңыз, бұлардың негізгі мақсаты біз емес – Сіз! Бізден гөрі Өзіңізге сақ болыңыз! – деп, қайта қайта-айтқанын Исекең ауыр қазаны естіген кезде, қабырғасы қайыса қатты қиналып отырып бізге айтып беріп еді... Бұл жөнінде Ө.Жампозов басқа кісілерге де айтқаны белгілі. Әсіресе, тергеу кезінде Ислам Әбішевтің мәселесі көп көтерілген көрінеді.

Мінеки, «коррупционер» Әбішевтің екінші ісінің нәтижесінде жазықсыз бірнеше адам сотталды, бір адам жалағыз, қорлыққа, әділетсіздікке шыдай алмай, өзін өзі атып өлтірді. (<https://qazaquni.kz/2017/07/21/72385.html>)

«КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТІҢ ҮШІНШІ ІСІ

АУЫЗ СУДАН ҮНЕМДЕЛГЕН
640 МИЛЛИАРД ТЕҢГЕ

Мемлекеттік бағдарламадан бір триллион теңге үнемделді – бағдарлама өзгертілді. Ол іске аса бастады. Енді сол жұмысты атқарып тыныш жата беруге болар еді ғой, көп шенеуніктер сияқты. Жоқ, біздің «коррупционер» көкеміз тыныш қарап жата алмайды!!! Тағы бір бөлені бастады. Енді халықты таза ауыз сумен қамтамасыз ету керек деп құлшынды! Исекең былай дейді: «Біз алдымен Алланың арқасында, одан кейін Елбасының арқасында дамыған 50 елдің қатарына ендік. Жеріміздің асты-үсті толған байлық. Елімізде құдайға шүкір,

2-кесте

Көрсеткіш	Өлшем бірлігі	Қазіргі жүйемен жұмыс жасағанда	Ұсынылатын нұсқа (Әбішевтің нұсқасы)	Үнем
1 адамға шаққандағы орташа шығын	мың тг	444,0	158,1	285,9
Орталықтандырылған сумен жабдықталмаған халық саны	адам	2 237 400	2 237 400	–
Барлық шығындар	млрд тг	993,5	353,8	639,7

тыныштық!!! Неге осындай жағдайда ауылдағы халықтың 3 миллионға жуығы ауыз суға жарымауы керек? Неге мен қалаған уақытымда үйімнің ішінде таза су ішіп, суға түсіп, кір жуып, рахаттануым керек, ал менің 3,0 миллионға жуық қандастарым, отандастарым тіпті, ішетін ауыз суға жарымай отыруы керек?

Бұл мәселені 2010 жылға дейін шешеміз деп уәде бердік, орындай алмадық... 2015 жылы қатырамыз дедік, қатып қалдық – орындай алмадық... Енді 2020 жылы дедік, ол да болмайын деп тұр. Елбасы «қашанғы халықты алдай береміз?» деп, бұл жөнінде қаншама айтып жатыр... Бұл мәселені шешу керек!» – деп, бір нақты шешімге келеді.

Анықтама ретінде айта кетейік: Су ресурстары комитеті тек қана Республикалық меншіктегі магистральдық топтама су құбырларына ғана жауап береді. Топтама су құбырлары бойынша мәселе толық шешілген. Ал елдімекен ішіндегі су жүйелеріне, яғни, ауыз су мәселесіне басқа мемлекеттік органдар жауап береді. Сондықтан, Ислам Әлмаханұлы бұл мәселеге басын қатырмаса да болар еді, қарап жүрмейтін өзіне де обал жоқ. Бірақ, ол олай қарап отыра алмайды...

Енді еліміз үшін аса маңызды тағы бір зор іске кірісіп кетті. Ауыз су саласындағы мықты мамандарды жинастырып, жұмысшы топтарын құрды. Солар арқылы бүкіл Қазақстандағы ауыз сусыз отырған ауылдарды бүге-шігесіне дейін түгін қалдырмай, зерттеп шықты. Нәтижесінде барлық елді мекенді ауыз сумен қамтамасыз ету үшін қанша труба, қанша, қандай насос, қанша электр желісі, т.б. барлық сұрақтарға жауап табылды. Оның барлығы жұмысымен қоса қаралып, оған жобалау жұмыстарын қосып, керекті шығындар есептеліп шығарылды. Сол шығарылған есеп-қисап бұрыннан жүргізіліп келе жатқан қазіргі жұмыстармен салыстырылды. Оның нәтижесін мына төмендегі кестеден көре аласыздар (2-кестеде).

Кестеден көріп отырғандарыңыздай, шығынды 639,7 миллиард теңгеге аз жұмсап, жұмысты 2-3 жылда толығымен бітіруге бо-

латынын дәлелдеп шықты. Бұл ұсынысты да барлық деңгейдегі басшыларға ұсынумен болды. 2017 жылдың соңында бұл мәселе Парламент мәжілісінде арнайы қаралды. Мәжіліс спикері Нұрлан Нығматуллин Зайруллаұлының қолдауымен Мәжілісте мақұлданды.

Осы жұмыс басталып, 2017 жылдың күзінде толық аяқталып, ұсыныс жоғары жаққа айтыла бастағаннан тексерулер үдей түсті. Нәтижесінде Ислам Әбішевтің тағы бір серігі, өте білікті маман, ұйымдастыру қабілеті жоғары, Алматы облысы Су шаруашылығының басшысы Сейілхан Мұхамәдиевті 2018 жылдың 31 қаңтар күні түнде үйінен ұстап әкетіп, таң атқанша тергеуді. Ол таңертең тергеу мекемесінің төртінші қабатындағы тергеуші кабинетінен секіріп кетіп, құлап қайтыс болды. Марқұм ұсталардан бір күн бұрын жұмыстан өз еркімен шыққан болатын. Ол зейнет жасында еді...

Сейілхан Мұхамәдиев жылдың соңында Астанаға келген сапарында Ислам Әбішевке кіріп, денсаулығының болмай жүргенін айтып, жұмыстан босатуын сұранады. Ислам Әбішев оған келіспейді. Себебі, баяғы 47 адам қаза тапқан Қызылағаш су қоймасы қайта салынып жатқан болатын. «Соны 2019 жылдың мамыр айына дейін бітіріп, екеуміз бірге жұмыстан босайық» деген ұсыныс айтады. (Айта кетейік, Қызылағаш су қоймасы бітуге таяу, шілде айында іске қосылады. Қоймаға жалпы 42 миллион текше метр су сақтауға болады. Стратегиялық маңызды нысан қолданысқа берілген кезде аймақтағы 7 мың гектар суармалы алқапты толық игеріледі.) Сол күні кешке Сейілхан Мұхамәдиев және Ислам Әбішев, соның ішінде мен де бар едім, кешкі ас іштік. Сол жерде ол кісі тексеруші органдардың тыныштық бермей, қатты мазалап жатқанын айтып, қиналды. Денсаулығының да нашарлап кеткенін айтып. Тағы бір қадап айтқаны: – Исеке, оларға Сіз керексіз, ол айдан анық нәрсе. Егер мен сізге негізсіз жала жауып, өз басымды қорғап шықсам, тыныш болар едім. Бірақ сізге не айта аламын, күндіз-түні ойлайтыныңыз халық және сол халық үшін адал қызмет ету. Осы күнге дейін үйімнен бір кесе шай ішкен емессіз» – деп, ағынан жарылғанына куә болған едік.

Халықты ауыз сумен қамтамасыз ету мақсатында атқарылған үлкен еңбектің нәтижесі тағы бір абзал азаматтың, елім, халқым деп, еңбек етіп келген, енді ғана 64-ке келген азаматтың әділетсіздікке шыдамай өмірден өтуіне әкеліп соққан секілді... Әрине, Сейілхан Мұхамәдиев ауыз суға байланысты айыпталған жоқ, бірақ барлығы Ислам Әбішевпен байланысты болды. Сейілхан Мұхамәдиевпен қоштасқан қаралы жиында сөйлеген сөзінде Ислам Әбішев марқұмның су саласындағы атқарған еңбегіне жоғары баға берді: «Осы мекемені Сейілхан мырза қабылдап алғанда, бар болғаны он шақты адам жұмыс істеген болса, бүгінде 700-ден астам адам еңбек етеді. Қаншама суармалы жер іске қосылды, қаншама су нысандары қайта жөндеуден өтті. Алда дайын тұрған қаншама жоспар бар еді...

– Сейілхан, міне, сенен айрылып отырмын. Бытыр Жампозов Өмірбектен айрылдым. Айналадағы ең сенімді, іскер серіктерімді орып бара жатыр. Сен де, Өмірбек те, өмірден бекер кеттіңдер!!! Ал ендігі кезек кімдікі екен??? Алдағы кезде қалай болатынын білмеймін, бірақ халық үшін қызметімді бір күн де тоқтатпаймын! Алған бағытымнан таймаймын да!», – деп, толғана, тебірене сөйледі. Сондағы қаралы жиынға қатысқан көп адам көзіне жас алды. Ислам Әбішевтің өзінің де көңілі босады...

Мінекей, қадірлі оқырман, «КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТІҢ ҮШІНШІ ІСІНІҢ АЯҒЫ ОСЫЛАЙ БОЛДЫ...

(Жалғасы келесі бетте)

(Басы 4-5-беттерде)

**«КОРРУПЦИОНЕР»
ИСЛАМ ӘБІШЕВТИҢ
ТӨРТІНШІ ІСІ****СУАРМАЛЫ ЖЕР –
ЖҮЗДЕГЕН МЫҢ ЖҰМЫС
ОРЫНДАРЫ МЕН ТҮСЕТІН
ТРИЛЛИОНДАР**

Қазақстанда қазіргі пайдаланылып жатқан суармалы жерлердің көлемі 1,4 миллион гектар. Оған жоғарыда айтылған қайта қалпына келтірілетін 610,0 мың гектар жерді қоссаңыз 2,0 миллион га жер суармалы жер болады. Қазақстанда жердің жеткілікті екені әркімге белгілі. Ал су қорлары жоғарыда айтылған 2,0 млн.га жерден басқа қосымша 1,5 млн. жаңа жерді суландыруға жетеді. Егер

трлн. теңгені құрайды екен. Ол жыл сайынғы өнімнің егістіктің басындағы бағасымен есептегенде. Егер ол өңделіп, тиісті стандартқа жеткізіліп, сатылатын болса, жалпы өнім 5,5-6,0 трлн. теңгені құрайды екен.

Ислам Әбішевтің игі идеясының мәнісі осында. Оның үстіне игерілетін жерлер тын, таза жерлер болғандықтан, ол жерлерден алынатын өнім жоғары сапалы, әрі экологиялық таза болады. Ондай өнімнің бағасы да 30-40 пайызға жоғары болады. Біздің есепте олар ескерілген жоқ.

2018 жылы Өмірзақ Шөкеевтің басшылық етуімен бұл бағытта орасан зор жұмыс атқарылды. Бұл істі атқару мақсатында жұмсалатын қаржы көздері анықталды. Дүние жүзіндегі ауыл шаруашылық өнімдерінің

ТРИЛЛИОН ҮНЕМДЕСЕҢ – ТҮРМЕГЕ ТҮСЕСІҢ...

немесе «КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТИҢ ІСІ!

қосымша 1,5 млн. га жер іске қосылса, кемінде 300,0 мыңға жуық жаңа жұмыс орны ашылып, ауыл шаруашылық өнімдері бірнеше есе өскен болар еді. Ислам Әбішев осы ойды әрдайым айтып жүретін. Тіпті, қонақта отырғанда да, әңгімені айналдырып әкеліп, осыған тірейтін. Бірақ министрлікте оны қолдайтын ешкім бола қойған жоқ. 2017 жылдың желтоқсан айында ҚР Үкіметі Премьер-министрінің орынбасары-Ауыл шаруашылығы министрі болып Өмірзақ Шөкеев Естайұлы тағайындалды. Ислам Әбішев өз ойын жаңа министрге толығымен жеткізді. Іскер басшы Өмірзақ Естайұлы бұл идеяның өте маңызды екенін бірден терең түсініп, толық қолдау көрсетті.

Түсінікті болу үшін айта кетейік, бағаралық жердегі егілген бидайдың әр гектарынан 1,5 тонна, әрі кетсе 2,0 тонна бидай алуға болады. Алынған өнімнің барлық қаржысы 70-80 мың теңгеден аспайды. Ал суармалы жерге ауыл шаруашылық өнімдерінің өте көп түрін егуге болады. Бау-бақша, жеміс-жидек, көкөніс, картоп, макта және т.б. түрлі дәнді-дақылдар өседі. Суармалы жердің әр гектарынан алынатын өнімнің орташа құны 1,8-2,0 млн теңгені құрайды. Сонда жаңадан қосылатын 1,5 млн. гектар жерден алынатын өнім құны 2,8-3,0

ұрығымен, тыңайтқышпен айналысатын, өсімдіктерді зиянкестерден қорғаумен айналысатын, техникамен айналысатын, ең ірі алпауыт компаниялармен келісімге келді. Өсірілген өнімдерді сақтайтын, өндейтін дүниежүзіндегі ірі компаниялармен келісімге келе бастады. Ең бастысы – сол өсірілген өнімдерді сатып алатын әлемдік ірі компаниялармен келісімге келіп, олар ақша салуды осы жылдың көктемінен бастағалы отыр еді.

Сонымен қатар, өте үлкен ішкі тірліктер атқарылды:

1. 1,5 млн. гектар жерлерді қай жерлерден ашу керек.

2. Ол жерлермен кімдер жұмыс жасайды?

3. Ол жерлерге қалай су жеткізіледі?

4. Ол жұмыстар қалай қаржыландырылады?

5. Қай жерге қандай өнімдер егіледі?

6. Оған керекті техника, басқа құрал-жабдық, қоймалар, қайта өңдеу цехтары.

Осы сияқты ұшы-қиыры жоқ жұмыстардың барлығы сақадай сай болып наурыз айының соңында басталуға дайын тұрған еді. 2018 жылдың соңында Премьер-министрдің орынбасары – Ауыл шаруашылығы министрі Өмірзақ Шөкеевтің ұсынысымен бұл бағдарлама үкіметте бір ауыздан мақұлданған болатын. Суармалы жер саласындағы халыққа, Отанымызға өте қажет жұмыстың бел ортасында жүрген, қара нардай қажымай күндіз-түні бір тынбай еңбек еткен Ислам Әбішев еді. Өкінішке орай ол бүгін осындай орасан істің басында емес... тас түрмеде отыр...

Су ресурстары комитетінің жоспары бойынша биыл пайдаланылмай жатқан 124,0 мың га жер, жаңадан 100,0 мың га жер іске қосылуға тиіс.

Егер 5 га суармалы жерде 1 жұмыс орыны бар деп есептесек, ол 45,0 мың адамға жұмыс табылады деген сөз. Қандай керемет – егер енді бұл жұмыстар орындалса...

Міне, «КОРРУПЦИОНЕР» ӘБІШЕВТИҢ ТӨРТІНШІ ІСІ осылай болып тұр...

ТҮЙІН**ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕС –
ЖЕКЕ БАСТЫҢ ЕСЕП АЙЫРЫСУЫ МА?**

Біз Ислам Әбішевке тағылып отырған айыпты білмейміз, тек кейбір ақпарат құралдарында «біреуден 60 млн теңге алмақшы болды» деген жел сөз жүр. Табиғатында ондай қасиеті жоқ адамның ондай тірлікке баруына сену қиын.

Кеше ғана белгілі композитор, әнші қызымыз Гаухар Әлімбекова да сотталып кете жаздаған жоқ па?! Кейін белгілі заңгер Абзал Құспан бауырымыздың білікті қорғауының арқасында ақталып шықты емес пе?! Бұл жолы да, бұл тұтқындау сондай қателік болар деп сенеміз...

Мен осы мақаланы жазып отырып, мынадай түйінді тұжырымға тоқталдым.

– **Осы біз жемқорлыққа қарсы күресті жеке бастың есеп айырысуына айналдырып алған жоқпыз ба?!**

– **Мемлекеттің триллиондаған қаржысын үнемдеп, жан-тәнімен еңбек етіп жатқан адамның тәжірибесін неге зерттемеске?**

– **Неге оны басқа бағдарламаларға пайдаланбасқа?**

– **Сол үнемделген және үнемделетін триллиондарды құрайтын қаржы – көп балалы аналардың, мүмкіндігі төмен адамдардың несібесі емес пе?!**

– **Базарда арба айдап, күнін көре алмай жүрген қазақтың жас жігіттеріне лайықты, жұмыс орындарын ашатын қаржы емес пе?!**

– **Астана мен Алматыда пәтер жалдап жүрген, ескі саяжайларды қыстайтын, біреулердің тозған сарайларында тұрып жатқан қандастармызға салынатын үйлерге жұмсалатын қаржы емес пе?!**

Әрине солай. Олай болса, Елбасымыздың әлеуметтік салаға баса көңіл бөлуі керек, тұрғын үйлерді көбейту керек, бюджеттің қаржысын тиімді және үнемді пайдалану керек дейтін барлық тапсырмаларын толығымен, бар ынтасымен, бар болмысымен атқарып, асыра орындап жүрген Еңбек еріміз осы Ислам Әбішев емес пе?!

Ендеше, мұның соңына неге соншама шырақ алып түсеміз? Белгілі мемлекет қайраткері Ахметжан Есімов бір ғана ЭКСПО жобасынан 100 млрд. теңгеге жуық қаржы үнемдегенде, Елбасымыз қандай ризашылығын білдірді.

Ислам Әбішевтің атқарған осындай алапат жұмыстары қазірше Елбасымызға, Президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевқа жетпеген болар. Ендеше, біз жеткізуге тырысаямыз. Дүние жүзіне танымал «Мак-Кинзи» компаниясы дайындаған Су саласындағы мемлекеттік бағдарламаны қайта қарап, қаржыны үш есе кемітіп, атқарылатын жұмысты бірнеше есе арттырған басшыны біз қалай бағаламаймыз?! Әлемдік деңгейдегі менеджер бұдан артық, қайдан болсын?! «Өз ұлып, өз ерлерін ескермесе, Ел тегі қайдан алсын кемеңгерді?» – деп, жыр дүлдүлі Ілияс жырлаған жоқ па еді?! Әлде қолда бардың қадірі жоқ па?!

Әлде, бұл халыққа, Елбасыға қарсы астыртын күрес, көрпе астында жасалып жатқан көлеңкелі қастандық па? Жемқорлықпен күресті сылтауратып, халықтың болашағына, несібесіне балта шабу ма? Әрине, кінә табуға болады, соттауға да, қамауға да болады. Кезінде «Халық жауы» деп, Алаштың арыстары Әлихан, Ахмет, Міржақып, Мағжан, Сұлтанбектерден, тағы басқа қаншама асылдарымыздан айырылды. Оларды да ұстауға, соттауға, атуға кінә табылған!!! Өкінішке орай ол кезде де, бір-бірімен ішкі есеп айырысу, өздері көрінбей бұғып жатып, сырттан қанжар салып, кек алу негізгі себеп болғаны жасырын емес. Неге біз сексен жыл өтсе де, сол зобалаң да, зұлмат замандағыдай болуымыз керек?!

Есте болсын!!! Астыртын есеп айырысатындардың әдісі ескі болғанымен, Халық ескі емес, Ұлттың зиялы қауымы ескі емес. Тәуелсіз Қазақ еліндегі еркін ойлы халық өз асылдарын, өз жанашырларын жақсы таниды, айқын ажырата да біледі!

Ел өзінің Ерін әділетті жолмен қорғай да біледі!

Азат ПЕРУАШЕВ:

ЖЕМҚОРЛАРДЫҢ ХАЛЫҚТАН ҰРЛАҒАН ҚАРЖЫСЫ ҰЛТТЫҚ ҚОРДАҒЫ ҚАРАЖАТТАН ЕКІ ЕСЕ КӨП!..

ӨЙТКЕНІ, ЖЕМҚОРЛАР БОСТАНДЫҚҚА ШЫҚҚАСЫН, КАПИТАЛДАРЫНА ОРАЛАТЫНЫНА СЕНЕДІ

Жақында жемқорлардан 180 миллион теңге қайтарғызған «Ақ жол» партиясы Бас прокуратураға жемқорлық қаражаттың офшорларға кетуін тоқтату ұсыныстарын жолдады. Аталмыш депутаттық сауалды бүгін Азат Перуашев мәлімдеді. Депутаттың пікірінше, күні бүгінге дейін Қазақстаннан сыртқа 167 млрд. доллардан астам қаражат шығарылыпты. Бұл — халықаралық сарапшылардың анықтағаны.

Нақтылай айтсақ, «жемқорлардың халықтан ұрлаған сомасы еліміздің тәуелсіздік жылдарында мұнай сатылымынан түскен Ұлттық қордағы қаражатынан екі есе көп.»

Перуашевтің айтуынша, «Ақ жол» фракциясы 2012 жылдан бастап, халқымыздан ұрланған ақшасына байланысты күресін тоқтатқан жоқ. Партия әрдайым уәкілетті органдардан ұрланған миллиардтарды Қазақстанға қайтару жұмыстарын реттеуді талап етіп келеді. Алайда, бұл талаптардың нәтижелерінің ішіндегі ең көрнекісі — жақында қайтарылған 180 млн. теңге, яғни, жарты миллиондай доллар. Мұның өзі нәтиже. Дегенмен, оны ұрланған ақша көлемімен салыстыруға мүлдем келмейді.

Және бұл процестің ары қарай жалғасып жатқанын айту керек. Себебі, жеті жыл бұрын дәл осы сарапшылар мемлекеттен 138 млрд. доллар шығарылды деп жазған болатын».

— Сол себепті, — деді Азат Перуашев, — Біздің алдымызда ұрланған ақшаны қайтару мәселесі ғана емес, сыртқа тоқтасыз кетіп жатқан заңсыз капиталдың орын алуына жол бермеу міндеті тұр. Жемқорлар сотталған жағдайдың өзінде, олар мерзімнен бұрын шартты босату арқылы бір-бір жарым жылдан соң бостандыққа шығып, өздерінің капиталдарына қайта оралатынына сенеді.

Перуашев: «Жемқорлардың бұл әрекетін алғаш рет Батыс елдері байқаған болатын. Осы-

ны ескеріп, АҚШ-тың бірнеше штаты жемқорлық бойынша 10-15 жылға сотталған азаматтарды мерзімінен бұрын босатуға тыйым салған. Дәл осындай заң Беларусь мемлекетінде де қабылданды: «Жемқорлық қылмыстары үшін сотталған азаматтарды мерзімінен бұрын шартты түрде босатуға немесе азаматқа заңда көзделгеннен жеңілірек жаза тағайындауға болмайды». Мұндай заң жобасын РФ Мемлекеттік Думасы да енгізді. Ұрланған ақшаның сомасы мен бопсалаушылық туралы фактілерге қарамастан (мүмкін солардың арқасында), тек Қазақстан ғана жариялы түрде ұзақ мерзімге сотталушыларды бірінші мүмкіндік туған жағдайда еш айғай-шусыз бостандыққа шығарады. Қазақстандықтар ол туралы іс біткен соң, БАҚ-тан біледі».

Осыған байланысты, «Ақ жол» фракциясы сотталушылардың шартты түрде мерзімінен бұрын босатуын болдырмау үшін

қылмыстық заң нормаларына келесіні енгізуді талап етеді: шартты түрде мерзімінен бұрын босату мүмкіндіктеріне жол бермеу және сотталушылардың ұрланған қаражат сомасын толық өтемейінше, елден сыртқа шығуына тыйым салу.

Депутаттық сауал ҚР

Премьер-Министрі А.Ұ. Маминге және ҚР Бас прокуроры Ғ.Д.Нұрдаулетовке жолданды.

«Ақ жол» партиясы жемқорлыққа қарсы күрес және деофшоризация бойынша жұмыстарын жалғастыра береді.

qazaquni.kz

Азат ПЕРУАШЕВ, «Ақ жол» партиясының төрағасы:

БІЗ АЛАШТЫҚТАРҒА ТАҒЗЫМ ЕТУ ҮШІН ЕШКІМНЕН РҰҚСАТ СҰРАМАЙМЫЗ!

ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ ҮШІН ҚҰРБАН БОЛҒАНДАРҒА ТАҒЗЫМ ЕТУГЕ ТОЛЫҚ ХАҚЫМЫЗ БАР

«Ақ жол» партиясының төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат Перуашев Нұр-Сұлтан қаласы әкімдігінің «Ақ жол» партиясының саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу үшін «Алашқа тағзым» атты шеруін өткізуге рұқсат бермеуіне қатысты мәлімдеме жасады.

Құрметті қазақстандықтар! Жуырда Нұр-Сұлтан қаласының әкімдігі, «Ақ жол» партиясының саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу үшін «Алашқа тағзым» атты шеруін өткізуге рұқсат бермеді.

Рұқсат бермеуге негіз болған себептері — қып-қызыл өтірік. Біздің өтінішімізде барлық қажетті ақпарат заңға сәйкес көрсетілген болатын. Мемлекеттік органдарды да түсінуге болады: олар сайлау кезінде түрлі арандаулар мен бассыздықтардан қауіптеніп отырған шығар.

Сондықтан мынаны айтқым келеді: ешкім отқа май құйып, көпшілікті ашындыруға мүдделі емес. Мемлекеттік институттарды әлсірету — азаматтардың өздері үшін де, мемлекет үшін де қауіпті. Ұлттық тәуелсіздігіміз бен жеріміздің тұтастығын сақтау

үшін мықты мемлекет керек.

Сонымен қатар, ол жай күшті ғана емес, әркім, өзінің мүмкіндіктері мен құқықтарын жүзеге асыра алатын, әділетті де, озық мемлекет болуы қажет. Оның ішінде сөз бостандығына деген азаматтардың хақы да бар.

Мемлекеттік органдар, адамдарды алаңға шығаратын ыза мен кек емес, жақсылыққа деген ұмтылысы екенін түсінгені жөн. Наразылықтың нағыз алудың ең тиімді жолы — белсенділерді қамау емес, нақты реформаларды тездету.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты, мен: «Алашқа

тағзым» шеруіне рұқсат бермесе де, «Ақ жол» партиясының жетекшілері мен депутаттары 31-мамыр күні «Алаш» қайраткерлері мен қуғын-сүргінге ұшыраған ата-бабаларының портреттерімен олардың ескерткішіне барып, гүл қойып, құран бағыштайтынын жариялаймын.

Бұл шеру де, митинг те емес. Сондықтан, біз осы жолы ешкімнен рұқсат сұрамаймыз. Біздің Қазақ Республикасының болашағы үшін құрбан болғандарға тағзым етуге толық конституциялық хақымыз бар.

qazaquni.kz

АҚЖОЛДЫҚТАР ТМД ПАРЛАМЕНТАРАЛЫҚ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ БАҚЫЛАУШЫЛАР ТОБЫМЕН КЕЗДЕСТІ

Азат Перуашев ТМД Парламентаралық Ассамблеясының бақылаушылар тобымен: ТМД бойынша, Халықаралық демократия, парламентаризмді дамыту және азаматтардың сайлау құқығын қадағалау жөніндегі мониторинг институты директорының орынбасары Екатерина Голоулина, сарапшылар тобының жетекшісі Станислав Ткаченко және сайлау мониторингінің бөлім кеңесшісі Татьяна Шульгинамен кездесті. Кездесуге Республикалық штабының мүшелері Меруерт Қазбекова мен Айгүл Жұмабаева да қатысты.

Бақылаушыларды үміткер Дания Еспаеваның штабының даярлығы, Қазақстандағы демо-

кратиялық институттардың даму мәселелері толғандырды.

Республикалық штаб жетекшісі Азат Перуашев сайлауалды нақанды ұйымдастыру, оның таратылуы мен үгіт материалдарды баспа және электронды БАҚ -та жариялау, «Ақ жол» партиясының бақылаушылар тізімін құрастыру бойынша басқа да сұрақтарына жауап берді.

Перуашев сайлау процесінің ашықтығына ықпал ететін халықаралық бақылау институтының маңыздылығын атап өтіп, бақылаушыларды үміткердің сайлауалды бағдарламасымен, оның ішінде шағын және орта бизнес мәселелерін шешу жөніндегі ұсыныстарымен таныстырды.

Дәния ЕСПАЕВА, ҚР Президенттігіне үміткер:

ХАЛЫҚТЫҢ ТҰРМЫСЫН ЖАҚСАРТУ ҮШІН ЖЕМҚОРЛЫҚТЫ ЖОЮЫМЫЗ КЕРЕК

Елімізде 9 маусымда өтетін Қазақстан Президентін сайлауға дайындық қызу қарқын алды. Халық тағдырын шешетін сайлау ашық, әділ өтеді деп үміттенген тұрғындарымыз өз таңдауын жасамақшы. Бұл жолғы сайлаудың бір ерекшелігі – тарихымызда тұңғыш рет әйел адам Президенттікке үміткер ретінде тіркелді. Ол – «Ақ жол» партиясы ұсынған Дәния Мәдиқызы Еспаева. Бұған кейбіреулер теріс қарағанмен, «Бір қолымен бесікті, екінші қолымен әлемді тебеткен әйел», – деп түсінетін көпшілік бұл жаңалықты жылы қабылдады. Бір жасында анасынан, он жасында әкесінен айырылса да, жетімдікке жасымай, өзінің адал еңбек, маңдай терімен жетіліп Парламент Мәжілісі төріне көтерілген Дәния Еспаева ең алдымен өмірдің ауыртпашылығы мен тұрмыс тауқыметін бастан өткерген, еңбекпен шыңдалған білікті маман, бала-шаға өсіріп, немере тәрбиелеп отырған ана. Қаржыгер ретінде: «Өмірдің өзі Жаратушымыздың бізге берген несиесі, оны той-томалақпен өткізуге, немесе маңызды іске арнап, халқымызды байлы-бақуатты етіп, келер ұрпақ үшін қуатты мемлекет құруға да болады», – деген Дәния Еспаеваның Президенттікке үміткер ретінде алға қойған мақсаты жайында біздің тілшімізге берген сұхбатын оқырмандарымыздың назарына ұсынамыз.

ӘРКІМНІҢ ӨЗ ТАҢДАУЫ БАР

– Дәния Мәдиқызы, бізде бірқатар партиялар бар, мысалы, мүйізі қарағайдай «Нұр Отан» партиясы деген сияқты. Қалайша Сіздің таңдауыңыз «Ақ жол» партиясына түсті, не себепті басқаның емес, осы саяси ұйымның мүшесі болуды қаладыңыз?

– Ия партиялар баршылық. Бірақ менің таңдауым дәп осы – «Ақ жол» болды. Мен қаржыгермін, жастық жігер-күшімді, 34 жыл өмірімді осы мамандыққа арнадым, барлық саналы ғұмырым осы салада өтті десем де болады. Түрлі қаржылық ұйымдарда ең төменгі қатардағы қызметкерден бастап, 17 жыл басшылық лауазымдарды атқардым. Банк біреулерге ақшаның ортасы, бәрі де тікелей бір ғана қаржыға ғана қатысты сияқты көрінгенмен, ол жердегі басты жұмыс адамдармен тығыз байланысты. Оның ішінде жеке адамдар ғана емес, көптеген заңды тұлғалармен де кездесуге тура келеді. Мысалы, ол кездерде, казир де банк жұмысында несиелендіру басты бағыттардың бірі болып саналады, сол арқылы кіріс кіреді. Адамдар банктен бірнеше жылға несиені алып, өзіне аса қажет деген баспана алу, көлік немесе өзге де аса қажетті деген тұрмыстық мәселелерін шешкісі келеді. Әсіресе кәсіпкерлікпен айналысуға ниет білдіргендер дәп осы қаржыға зәру. Қаржы – экономиканың күре тамыры деп босқа айтылмаған. Өйткені, бір кішкене ғана шағын бизнесті ашу үшін де ақша қажет, онсыз бұл мақсатыңызды іске асыра алмайсыз. Ал, ондай қаржы барлығының бірдей қалтасынан табыла бермейді, амал жоқ банкке келіп несиені алады.

Өкінішке орай, сол кәсіпкерлердің бәрі бірдей өз ісін дөңгелетіп әкете алмайды. Ақырында пайда көрмек түгіл, банкке төлейтін қаржысы қалмай қиналысқа түседі. Ондайларға қарап тұрудың өзі аянышты. Ештеңе ішіп-жемей қарызға батады.

– Демек, кәсіпкерлікке деген біліктілігі мен тәжірибелері жоқ деген сөз ғой?..

– Жоқ. Олардың бәрін сауатсыз деуге болмайды. Кәсіпкерлердің арасында танымал, жоғары білімді мамандар баршылық. Кез келген істі игеріп кететін іскерлер де

жетерлік. Мәселе – біздің ұстанған экономикалық, қаржылық саясатымызда болып отыр. Мысалы, біз кәсіпкерлікті қолдап, отандық өндірісті өрістетуге туралы көптеген бағдарламалар мен қаулы-қарарларды қабылдадық. Ол өте дұрыс. Бірақ соны іске асырудың кейбір тетіктерін алдын ала ойластырмаймыз. Мысалы, өз басым жеке немесе заңды тұлғаға несиені рәсімдемес бұрын оның бизнес-жоспарын әрбір әрпіне дейін мұқият тексеретінмін. Өндірісті жүргізу бағытындағы барлық мүмкіндіктерін тиянақты түрде саралап, оның жолында кездесетін кедергілерді арыз берушінің есіне салып, соны немен аяқталуы мүмкін екенін күні бұрын ескертетінмін. Сұраған екен деп несиені қолына ұстата салудың соңы үнемі жақсылықпен бітпейді. Өндірісші шикізатты қайдан алады, оны қалай дайындайды, оған бүгінгі нарықта сұраныс бар ма, дайын тауарды қалай және қайда өткізеді, осының бәрі ескерілуі қажет. Ол үшін аймақ пен еліміздің, тіпті, әлем елдерінің экономикасын, іс-тәжірибесін жақсы білу керек. Мен бірінші есеп-кредит техникумын, одан кейін экономист мамандығы бойынша жоғары білім алдым. Бұл екі түрлі мамандық болып көрінгенмен, бір-бірімен байланысты. Сондықтан, кәсіпкерліктің оңай жол еместігін жақсы білемін. *Кейбір тетіктер қарастырылмағанын алдында айттым. Солардың қатарында несиені берудегі жоғары үстемелік пайыз, салықтың есепсіз салмағы, отандық өндірушілердің мүмкіндігін шектеп,*

оған қарағанда шетелдік тауарларға басымдық беру сияқты кезінде санаға сиымсыз ережелер орын алды. Міне еліміздегі ондаған, жүздеген мың кәсіпкерлер қиналған қиын кезеңде «Ақ жол» партиясы көмекке келді. Олар заңдық тұрғыдан көптеген кедергілерді жою үшін айтарлықтай күш жұмсады. Біздің Мәжілістегі «Ақ жол» депутаттық фракциясы саны жағынан аз болса да, көптеген ірі мәселелерді көтере білді. Үкімет атына қаншама депутаттық сауалдар жолдап, кәсіпкерлерге бірқатар жеңілдіктер жасауға тікелей ықпал етті. Оны мен телеарна арқылы ғана емес, өзім күнде жұмыс істеп жүрген кәсіпкерлердің қоңыл-күйінен сезіндім. Әрине, банктер ретінде кәсіпкерлердің күйін күйттеуге мен міндетті емеспін. Қарызды сот арқылы болсын қайтарып аламыз деп отыра беруге болатын-ды. Бірақ одан кәсіпкер де, банк те, өнеркәсіп те, тіпті тұтастай алғанда ел экономикасы ұтпайды, керісінше ұтылады. Сондықтан, осы аталған тараптардың бәріне ортақ ұтымды жол қарастырған жөн. Сол дұрыс жолды «Ақ жол» партиясы көрсетіп, нақты ісімен дәлелдеп берді, әлі де сол бағытын берік ұстанып келеді. Бұл менің де ұстанымдарым мен көзқарасым тұтастай сәйкес келеді. Менің «Ақ жол» партиясын таңдауымның басты себебі осы болатын. Ол жағынан қателескен жоқпын деп ойлаймын. Енді міне, әріптестерім мені Президенттікке үміткер ретінде ұсынып отыр. Үлкен сенім, бірақ жауапкершілігі одан да жоғары. Әйел адамға оңай емес, мен бала-шаға, немерелерімді өсіріп отырған анамын, әжемін.

Сол бәріміздің балаларымыздың бақыты мен біздің еліміздің жарқын болашағы үшін мен бар білімім мен күш-жігерімді жұмсауға міндеттімін.

ӘЛЕУМЕТТІК-ТҰРМЫСТЫҚ ЖАҒДАЙ БАСТЫ НАЗАРДА

– Ия, халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы ел экономикасына тікелей тәуелді. Көпшіліктің, әсіресе жас отбасылары мен көпбалалы аналардың жанайқайы осының нақты дәлелі емес пе?

– Соңғы кезде мемлекетіміз халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайына баса назар аударып келеді. Бұл саланың артта қалғанын мен де жақсы білемін. Негізгі қызметімді атқарумен қатар 14 жыл бойы Ақтөбе облыстық әкімдігі жанындағы «Отбасы және әйелдер ісі бойынша комиссиясының» мүшесі болып өңірдегі қоғамдық жұмыстарға белсене араласқан кездерім болды. *Аты айтып тұрғандай бұл комиссияда отбасына қатысты неше түрлі жағдайлар*

жағдайы көтермейді. Әлеуметтік-тұрмыстық жағдайдың экономикаға тәуелділігі осы жерден көрінеді. Жұрт жоғары жалақысы бар жұмыспен қамтылса, жемқорлық жойылса, қызмет түрлерінің сапасын жақсартсақ, жастар сапалы білім алатындай мүмкіндікке ие болса деген сияқты толып жатқан арман-тілектеріміз, жоспарларымыз бар. Жалпы алғанда біздегі әрбір сала бір-бірімен тығыз байланысты, бұл – заңдылық. Сондықтан, ешнәрсені жеке бөліп қарауға болмайды барлық саланы қатар дамыту қажет. Күнделікті өмірімізде соған ұмтылуымыз қажет.

ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕС НӘТИЖЕЛІ БОЛУЫ КЕРЕК

– Халықтың әл-ауқатын жақсартуға, жалпы ел экономикасын дамытуға бізде кедергі болып отырған себеп-салдарлар жеткілікті. Соның ең қауіптісі – жемқорлық демесе амалымыз жоқ. Жан-жағымызды жайлап алған осы қоғамдық «дертпен» жылдар бойы жүргізіп жатқан

жиі қаралатын. Соның ішінде жас отбасыларының, көпбалалы аналардың тұрмыстық ахуалы да аз қаралған жоқ. Өзім де бала-шаға өсіріп отырған ана болғандықтан, олардың жағдайын жете түсіндім. Қолдан келгенше көмегімізді аяп қалмадық. Әрине, бәріне бірден жақсылық жасай қоюға мүмкіндік бола бермейді. Ол үшін мол қаржы керек, жергілікті бюджеттің

күресіміз де айтарлықтай нәтиже бермеді. Сіздің ойыңызша, осыған қарсы қандай шаралар қолдануға болады?

– Бұл енді өте күрделі мәселе. «Ақ жол» партиясы экономика мәселесін үнемі қарастырып келе жатқан соң бұл тақырып та біздің назардан тыс қалып көрген емес. Онымен қалай күресу керектігін өз кезінде талай рет айтқан да болатынбыз. Экономика саласын жақсы білетін партиямыздың жетекшісі Азат Перуашев бастаған депутаттық фракция Мәжіліс отырыстарында мәселе көтеріп, бұл туралы өз ұсыныстарымызды депутаттық сауалдар арқылы Үкіметке бірнеше рет жолдағанбыз. Олардың бірі есепке алынса, енді біреулері ұмыт қалып жатыр немесе нақты ісі мен шешімі жоқ жалпылама жауап беріп құтылады. «Келісіп пішкен тон келте болмас» демекші, партияның атынан Президенттікке үміткер ретінде ұсынылып отырған соң өз бағдарламалды әріптестеріммен ақылдасын құрған болатынбыз. Сөзім нақты болу үшін жемқорлыққа қарсы күреске байланысты мынандай шаралар-

БАЙТУРСЫНОВСКИЙ АЛФАВИТ – САМЫЙ СОВЕРШЕННЫЙ

И в эпоху глобализации есть целый клубок острых и сложных проблем и задач в сфере функционирования и развития государственного языка, осложненный переходом на латинскую графику. О многих языковых проблемах рассказал кандидат филологических наук, директор Института развития государственного языка, автор нескольких книг Бижомарт Сейсенбекулы.

– **Бижомарт Сейсенбекулы, расскажите о работе вашего института.**

– «Институт развития государственного языка» был создан в 2009 г., и с тех пор вносит свой посильный вклад в функционирование и развитие государственного языка. Основная деятельность. Перевод с русского и др. языков на казахский и с казахского на др. языки. Проверка, редактирование, корректура текстов в соответствии с нормами казахского языка, лингвистические консультации по различным темам. Организация для частных лиц и госслужащих индивидуальных учебных курсов изучения госязыка, разделенных по уровням сложности. Проведение курсов повышения квалификации для преподавателей, специалистов по делопроизводству на казахском языке, переводчиков, выдача сертификатов успешным слушателям. Также Институт занимается научными исследованиями в области лингвистики. Проводит фундаментальные исследования по всем направлениям лингвистики (социальная лингвистика, функциональная грамматика, уровневая грамматика и т.д.). Есть опытные ученые, работающие по многим научным дисциплинам. Институт выпускает печатную продукцию. У нас есть квалифицированные специалисты, способные довести различные рукописные работы до печатной продукции. Они качественно и быстро выполняют обработку рукописи, набор текста, редактирование, корректуру, нумерацию страниц, дизайнерские работы, верстку и переплет.

– **Есть мнение о том, что для молодежи, получившей образование на латинице, будет утеряна большая часть культурного наследия на нынешней графике. Как можете прокомментировать такую проблему?**

– В наше время очень развиты ИТ-технологии. Для решения этой проблемы есть конвертер. Болеющие за казахский язык делают эти

программы бесплатно. Повторяет любой текст на любом алфавите в электронной версии за считанные секунды. Например, может переводить не только с кириллицы, но даже с арабского на латиницу, даже на знаки орхоно-енисейского алфавита. Для этого нам нужно подготовить электронные версии всех текстов культурного наследия, которые нам нужны. А остальное – дело техники.

– **Будут проблемы с некоторыми словами, например, слова Асхат, асхана, Шыңғысхан, құсхана и др. будут писаться Ashat, ashana, Shyngyshan, qushana и читаться «Ашат», «ашана», «Шыңғышан», «құшана». Или во всем мире слова safe и taxi читаются как «кафе» и «такси», а в казахской латинице нет латинских букв «с» и «х». Как решаются такие погрешности?**

– Да, есть такая проблема текстов на латинском алфавите. Поэтому что за короткий промежуток времени нам предложили 3 варианта латинского алфавита. 11 сентября 2017 г. в парламенте предложили первый вариант. После возмущения общества проект с диграфами убрали, взамен Указом президента Республики Казахстан № 569 от 26 октября 2017 г. был утвержден вариант с апострофом. Однако и этот вариант вызвал шум в прессе и социальных сетях. И в скором времени – 19 февраля 2018 г. был издан Указ президента «О переводе казахского языка с кириллицы на латиницу» – третья версия алфавита с акутом. В итоге за какие-то 4-5 месяцев были предложены 3 варианта латиницы. Ни один из этих вариантов не имеет научной основы. О недостатках последнего варианта также высказано много мнений и предложений. К

Бижомарт КАПАЛБЕК:

ПОТЕНЦИАЛ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА БЕЗГРАНИЧЕН

В мире 6–7 тысяч языков. Британский ученый Дэвид Кристл в книге «Смерть языков» писал, что каждые две недели умирает один язык. ЮНЕСКО бьет тревогу: в переизданном в 2009 г. «Атласе языков мира, находящихся под угрозой исчезновения» значится: 2498 языков могут навсегда исчезнуть. Однако эта статистика фиксирует лишь смерть языков, а сам процесс угасания языков сложный и противоречивый, ускоренный распространением интернета и технологий. Наша проблема в том, осознает ли эти процессы государство, общество и насколько научно решаются языковые проблемы, создаются ли условия для развития казахского языка?

тому же надо помнить изначальные требования Лидера нации – разработать алфавит на основе стандартной английской клавиатуры.

– **При переходе на латинский алфавит наши языковеды в большей степени опирались на алфавит Ахмета Байтурсынова начала XX в.: новая латиница состоит из 30 букв и 2 диграфов, остальные буквы из нынешнего алфавита не вошли в нее. В итоге не появятся два языка: казахский язык на кириллице и казахский язык на латинице?**

– Во-первых, Байтурсыновский алфавит – самый совершенный. С помощью его азбуки грамотность давалась легко и быстро. Тельжан Шонанов писал об этом: «дети постепенно находят сходства и различия слов, легко и свободно, без особой поддержки учителя, незаметно для себя переходят от легкого к трудному, от простого к сложному, научаясь в то же время читать самостоятельно. Практика показала, что для того, чтобы научиться писать и читать по новому букварю, вполне достаточно 4 недель при средней способности детей». Если продолжить эту тему, то в 1926 г. русские профессора, особенно Щерба и Яковлев, признали среди тюркских азбук наиболее удачной казахскую. Позже Н.Ф.Яковлев, заинтересовавшись алфавитом Байтурсынова, написал статью «Математическая формула построения алфавита (Байтурсыновский алфавит)».

Поэтому мы не сбываемся с пути, если будем следовать учению Байтурсынова. Напротив, в настоящее время есть много экспертов – каждый хочет быть реформатором, и нас совсем запутали несколькими вариантами алфавита без научной

основы. Например, не то, чтобы обучать новому алфавиту, я даже не хочу смотреть на эту «корявую» латиницу. Теперь насчет количества букв в алфавите. Современный кириллический алфавит, насильственно внедренный в советское время, насчитывает 42 буквы. А в нашей языковой системе только 28 звуков. То есть 14 букв отсутствуют в системе казахского языка, они лишние. В новом алфавите мы оставили из них четыре. 32 – 28 = 4 (Vv, Chch, Ff, Hh). Они – вирусы и угрожают «иммунной системе» языка. Если не приняты другие лишние буквы, то и эти четыре буквы не должны были включать в новый алфавит.

КТО АВТОР УТВЕРЖДЕННОГО АЛФАВИТА?

– **Ваша оценка утвержденного варианта латиницы?**

– Парадокс в том, что мы не можем найти автора утвержденного алфавита! И в Институте языковедения имени А. Байтурсынова, и в Национальном научно-практическом центре «Тіл-қазына» имени Ш. Шаяхметова заявляют, что авторы алфавита – не они. Кто тогда?! Ведь нет другой республиканской организации, которая отвечает за язык, кроме этих двух учреждений!

– **Как решаются терминологические задачи?**

– Для решения проблемы терминов Терминологическая комиссия при правительстве РК проводит 4 заседания в год, т.е. собираются 4 раза. На каждом заседании комиссия обсуждает и утверждает 200-1000 (в среднем 600) терминов. В итоге за год утверждаются около 2400 терминов в ходе 4 заседаний.

Если продолжать работать по этой системе, то мы утвердим 24 000 терминов за 10 лет. Это, конечно, мало. Изданный по заказу Комитета по языкам 30-томный словарь отраслевых терминов в 2014 г. содержат в среднем в одном томе 10 тысяч терминов, понятий, слов и фраз, или 300 000 единиц в 30 томах. Т.е. нам нужно 125 лет, чтобы охватить 300 000 терминов в отраслевых словарях из 30 томов (300 000 : 2400 = 125). Поэтому терминология требует другой системы, какой-то автоматизированной работы. Возможно, такая работа не по силам одной комиссии вполне вероятно, чтобы в каждом министерстве были свои отраслевые терминкомы. Например, если Министерство здравоохранения имело бы собственную терминком, куда привлекли бы квалифицированных языковедов-специалистов, наверняка было бы оживление в этой работе.

ПОТЕНЦИАЛ ЯЗЫКА БЕЗГРАНИЧЕН

– **Государственному статусу языка могут соответствовать кодифицированные (нормированные) языки. К сожалению, пока казахский – не кодифицированный язык. Как будет решаться эта проблема?**

– Я с вами не согласен. На мой взгляд, не бывает языков: развитый – неразвитый, кодифицированный – не кодифицированный. Например, английским языком в недавнем прошлом пользовались всего несколько тысяч человек на Британских островах. Сейчас половина мира говорит по-английски. Т.е. область применения английского языка расширилась. Это не из-за преимуществ английского языка среди др. языков, а из-за потенциала субъектов (государств), которые его используют. Ахмет Байтурсынов говорил: «Потенциал языка безграничен. Просто человеку надо уметь этим потенциалом пользоваться».

Казахский – литературный язык с закрепленными нормами, богатый по стилям язык. Для осуществления полноценного функционирования языка на территории Казахстана необходимо проводить языковую политику в соответствии с ее требованиями. А мы даже не можем требовать, чтобы знали государственный язык при устройстве на госслужбу.

– **Какие есть нестандартные ходы для улучшения положения языка?**

– По мнению экспертов по со-

циальной лингвистике, языковая политика опирается на три основных принципа. Во-первых, должна быть правовая основа языковой политики; во-вторых, пропагандировать ее; в-третьих, финансовая поддержка мер, связанных с языком. У нас все это есть, но они нуждаются в улучшении. В Конституции у нас казахский язык закреплен как государственный, к тому же есть Госпрограмма развития языков на 2010-2020 гг. Тем не менее, нам необходимо укрепить правовую базу для знания, изучения госязыка, чтобы поставить его на свое место. По крайней мере, через систему «Казтест» мы могли бы принять меры, чтобы заставить госслужащих изучать государственный язык. Во-вторых, пропаганда. Медиапространство в нашей республике делится на казахское и русское. В русскоязычных СМИ пропаганда госязыка представлена мало, в казахоязычных СМИ – много. Поэтому, по госзаказу необходимо способствовать пропаганде госязыка на русском языке: создавать разного формата телешоу, игры, интервью, аналитические работы и многое др. В-третьих, финансовая поддержка. Средства на развитие языка достаточны – финансируется из республиканского бюджета через Комитет. Однако не хватает систематизации. Все ресурсы не ориентированы на одну цель. Региональные Управления по развитию языков вместе с местными языковыми центрами и организациями должны улучшить взаимодействие, системно работать и ввести языковые мероприятия в одном русле.

ТЕЛЕФОНЫ-ПЕРЕВОДЧИКИ

– Google переводчик «не дружит» с казахским языком – даже в переводе казахского текста на русский (и наоборот) часто получаются «смешные» переводы, не говоря о др. языках, что препятствует получению зарубежной информации на казахском языке. А причина – отсутствие нормы в казахском языке. Для сравнения: источники на английском и др. языках легко и вполне понятно переводятся на русский язык и наоборот. Как будет решаться такая проблема?

– Да, мы отстали в Google переводчиках. Технологии в мире интенсивно развиваются, и мы должны иметь возможности соблюдать интересы казахского языка в те же телефоны с мобильной связью. Современные технологии позволяют человеку говорить по телефону на своем родном языке (арабском, немецком, английском и т.д.), а собеседник может слушать уже в переводе на своем родном языке. Это означает, что мобильные телефоны могут легко переводить с одного языка на др.

Сотовые телефоны (и компьютеры) могут «вместить» сотни языков с тысячами словарными ресурсами. Теперь качество перевода телефона будет увеличиваться с каждым днем. Следовательно, знание и изучение языка (например, английского языка) не является технической проблемой. В ближайшем времени мы сможем говорить со всеми людьми на их «языке». Т.е. словарь в смартфоне нас не будет беспокоить. И в такой технологической революции наша беспечность неуместна. Официальные учреждения, ответственные за язык, должны в полной мере воспользоваться технологиями. Т.е. нам нужно потратить деньги на язык в этом направлении.

МЕТОД ПРОБ И ОШИБОК

– Латинскому алфавиту более 2,5 тысячи лет, и давно разработаны диакритические знаки для дополнительных фонем (букв). Например, умлаут в немецком указывает на мягкость некоторых гласных. Диакритика уже передает особенность фонемы: Ş ş, Ö ö, Ğ ğ, Ü ü, Ъ ъ и т.д. В казахском имеется ряд звуков, находящихся аналогично в европейских языках, например, ө [ö], ү [ü], ә [ä], как в немецком, венгерском, финском и др. язы-

ка. Если мы этого не сделаем, то язык не будет развиваться. Посмотрите на слова, которые мы заимствовали в прошлом и даже забыли, откуда они пришли: Мәскеу (рус.), зауыт (рус.), шәйнек (рус.), самаурын (рус.), акпар (араб.), данышпан (перс.), әлем (араб.), керееуе (араб.), күртеше (латин.), пошта (итал.), мүзей (грек.) и др.

– Да, термины будут заметно отличаться от русских слов. Потому что мы раньше ввели все буквы русского алфавита в наш алфавит. И заимствованные (русские) слова мы написали в русской орфографии. Теперь мы удалили немало русских букв из нашего алфавита. И все заимствованные слова мы будем передавать с помощью собственных фонем и обходиться казахской орфографией и орфоэпией. Это распространенная мировая практика. Известно, что слова из одного

языка переходят в др. В настоящее время этот процесс стал очень интенсивным. Почти во всех языках заимствованные слова составляют около половины словарного состава. А некоторые языки имеют заимствования больше, чем свои исконные слова: сейчас славянские корни в русском составляют около 40 % от общего словарного фонда. Но русский язык от этого не страдает, поскольку любые заимствования адаптируются к фонетической системе, и сохраняется природа языка. Заимствованные слова, написанные согласно русской орфографии, со временем входят в лексический состав русского языка. В такой ситуации, чтобы сохранить язык без изменений, нам нужно найти альтернативные слова для иностранных заимствований или изменить их в соответствии фонетике, орфоэпии, орфографии казахского

языка переходят в др. В настоящее время этот процесс стал очень интенсивным. Почти во всех языках заимствованные слова составляют около половины словарного состава. А некоторые языки имеют заимствования больше, чем свои исконные слова: сейчас славянские корни в русском составляют около 40 % от общего словарного фонда. Но русский язык от этого не страдает, поскольку любые заимствования адаптируются к фонетической системе, и сохраняется природа языка. Заимствованные слова, написанные согласно русской орфографии, со временем входят в лексический состав русского языка. В такой ситуации, чтобы сохранить язык без изменений, нам нужно найти альтернативные слова для иностранных заимствований или изменить их в соответствии фонетике, орфоэпии, орфографии казахского

языка переходят в др. В настоящее время этот процесс стал очень интенсивным. Почти во всех языках заимствованные слова составляют около половины словарного состава. А некоторые языки имеют заимствования больше, чем свои исконные слова: сейчас славянские корни в русском составляют около 40 % от общего словарного фонда. Но русский язык от этого не страдает, поскольку любые заимствования адаптируются к фонетической системе, и сохраняется природа языка. Заимствованные слова, написанные согласно русской орфографии, со временем входят в лексический состав русского языка. В такой ситуации, чтобы сохранить язык без изменений, нам нужно найти альтернативные слова для иностранных заимствований или изменить их в соответствии фонетике, орфоэпии, орфографии казахского

языка. Если мы этого не сделаем, то язык не будет развиваться. Посмотрите на слова, которые мы заимствовали в прошлом и даже забыли, откуда они пришли: Мәскеу (рус.), зауыт (рус.), шәйнек (рус.), самаурын (рус.), акпар (араб.), данышпан (перс.), әлем (араб.), керееуе (араб.), күртеше (латин.), пошта (итал.), мүзей (грек.) и др.

– Как вы оцениваете внедрение проекта «Триединство языков»?

– Казахи говорят: «Выучи семь языков и изучай семьдесят разных наук». Хорошо знать языки, но нам нужно поставить родной язык на первое место. Развитие государственного языка равнозначно таким понятиям, как государственная граница и национальная безопасность. Казахский должен развиваться свободно и без препятствий на своей территории. И власть должна защищать его, как госграницу и госбезопасность. Потому что и в языке есть определение «государственный». Мы должны серьезно относиться к языковой политике. Проблем государственного языка очень много. Да, нужно знать русский, английский, но это не обязательно для всех граждан

Казахстана. А знание государственного языка должно быть обязанностью всех граждан, проживающих в этом государстве.

УВЕЛИЧИТЬ КОНТЕНТ НА КАЗАХСКОМ ЧЕРЕЗ ГОСЗАКАЗ

– В связи с переходом на латиницу, да и др. проблемами заметно вырос объем работы, а у нас с советских времен всего один специализированный институт. Насколько актуально открытие Института казахского языка (или Института социальной лингвистики)?

– Проблемой латинизации занимаются Институт языкознания им. А. Байтурсынова и Республиканский координационно-методический центр развития языков имени Ш. Шаяхметова Комитета по развитию языков Министерства культуры и спорта. Я не думаю, что нам нужна др. структура. Если правильно распределить работы по разработке латиницы и ее внедрению между организациями и языковедами, то можно достичь хороших результатов в решении этой проблемы. К сожалению, идет политизация разработки и внедрения латинского алфавита. Это неправильно. Например, проект казахской латиницы должен утверждаться Лидером нации после обсуждения, согласования и утверждения учеными. Ученые должны решить, какой алфавит следует использовать. А власти должны дать разрешение на переход и обосновать его график.

– Нередко сталкиваешься с такой картиной: по какой-то казахстанской тематике информация на русском языке имеется, а на казахском – мало или совсем отсутствует. Как быть с такой проблемой?

– Да, мы все сейчас подключены к интернету. Факт, что казахскому языку не хватает электронной информации. Сайтов мало. Слишком поздно взялись за «Викибілім». Но это временная ситуация. По моему мнению, языковые организации должны нести ответственность за увеличение контента на казахском языке через госзаказ. К сожалению, выделенные средства часто расходуются неэффективно, часто на ненужные вещи. Было бы очень хорошо, если бы Общественная комиссия изучила эффективность средств, выделенных на развитие языка. Расширение сферы использования языка будет основной задачей языковой политики.

– Некоторые эксперты заявили, что казахский язык наружной рекламы ведет к креолизации языка, а вот бороться с ошибками – нет законодательной основы. Как сделать рекламу на казахском языке грамотной?

– Да, визуальная реклама имеет неудачные, дословные переводы. Потому что для рекламы на русском языке работает целый коллектив: филолог, дизайнер, редактор, стилист и др. А казахский текст только от переводчика. Однако часто эти переводы некачественны. У казахского народа есть традиционная казахская поэзия. Если рекламные слоганы представить в форме стихов или поговий, казахская аудитория быстро поняла бы. Как-то была реклама чая «Аламан» в виде короткого стиха, которая сразу запомнилась:

Сарайынды ашатын,
Шаршағанды басатын,
Шай болмайды жаһанда
«Аламаннан» асатын.

– Бижомарт Сейсенбекулы, большое спасибо за интервью!

ДАВАЙТЕ ВМЕСТЕ ВОЗВЫСИМ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК!

Атсалим Идигов, член Ассамблеи народа Казахстана и лауреат премии Президента Республики Казахстан, главный редактор ведущего печатного издания Алматинской области «Огни Алатау», обратился с призывом «Давайте вместе возвысим казахский язык». Об этом сообщает ognialatau.kz. «Я, как член Ассамблеи народа Казахстана, стоявший у истоков создания национальных культурных центров, истинный патриот, безмерно любящий священную землю и народ, человеку, которому безразличны настоящее и будущее своей страны, хочу обратиться ко всем казахстанцам, не владеющим государственным казахским языком. Причем, хочу это сделать абсолютно без какого-то упрека, и тем более – обвинений. А чисто по-человечески, с полной уверенностью, что мои слова дойдут до каждого, и это будет способствовать еще большему сплочению нашего многонационального народа, укреплению взаимопонимания между людьми.

За 27 лет независимости в стране сделано многое для развития государственного казахского языка, расширения сферы употребления, поднятия его статуса. Ежегодно из государственной казны выделяются огромные средства. Создан и действует Президентский Фонд поддержки казахского языка. Во всех регионах республики есть центры по бесплатному его обучению. Огромное внимание этому направлению уделяет лично наш Лидер нации Нурсултан Назарбаев. Благодаря ему реализуется очень взвешенная, продуманная во всех отношениях языковая политика. Он всегда подчеркивает, что в этом вопросе недопустимы методы «вколачивания», забегание вперед, эмоции и спешка. Вся работа должна строиться на системной, поэтапной основе, с учетом интересов всех казахстанцев.

Благодаря такому мудрому подходу есть реальные результаты. Нынешнюю ситуацию не сравнить с той, что была в начале 90-х годов. Если тогда, не знающих языка было около 70 процентов, то нынче столько же, но уже знающих. Государственный язык постепенно поднимается на тот уровень, на котором он должен быть в соответствии со своим статусом. Все это, естественно, радует.

Но вместе с тем не может не настораживать и то, что у нас до сих пор, даже спустя 27 лет независимости, около 30-35% казахстанцев не владеют государственным языком. Больше того, вызывает тревогу, что у нас подрастает поколение молодых, которые не знают языка, или говорят на нем безграмотно. Происходит это из-за того, что они часами сидят в

интернете и нет живого общения. Если этот процесс будет идти и дальше, то это может привести к духовной деградации. И причину этого, думается, каждый должен искать в себе.

Говоря о трехязычии, Нурсултан Абишевич всегда подчеркивает, что государственный казахский язык – не один из этих трех, а особенный в силу своего статуса. Что он призван стать мощным объединяющим и консолидирующим фактором. И это правда. К примеру, если завтра все мы, 18 миллионов казахстанцев, встанем рано утром, поприветствуем друг друга словами «қайырлы таң» и заговорим на одном казахском языке, то, согласитесь, мы лучше будем понимать друг друга, станем роднее и ближе. Қазақша айтқандай, бір бірлімізге бауырдай жақын боламыз.

Подтверждение тому – мой пример. Мне часто приходится бывать в чисто казахской среде. Но никто и никогда не вспоминает о моей национальности, какого я рода-племени. Почему? Потому что со всеми разговариваю на одном языке, знаю обычаи, традиции, культуру, менталитет, образ жизни, душу народа, если хотите. Коли попросят, могу и бата дать.

Полтора года назад Лидер нации издал указ о переводе казахского языка на латиницу. Это шаг, продиктованный исключительно интересами народа и страны. Так давайте же все вместе воспользуемся этим историческим моментом, пойдем в «первый класс», сядем за парты и начнем изучать язык с чистого листа, но уже на основе латинской графики! Знание государственного языка – это наш долг:

и гражданский, и человеческий. Об этом сказано и в Конституции.

В первую очередь это свое обращение я адресую соратникам, единомышленникам – членам Ассамблеи народа Казахстана, руководителям этнообъединений. Все годы независимости мы занимались решением чисто своих национальных вопросов: возрождением и развитием культуры, языков, обычаев, традиции и т.д. Для этого государство создало нам все условия. Оказывало и оказывает не только моральную, но и материальную поддержку. Такого, поверьте, нет ни в одной стране на всем постсоветском пространстве, даже в государствах с федеративной формой устройства. Благодаря такой заботе и очень мудрой национальной политике Лидера нации Нурсултана Назарбаева представители всех 130 этносов сумели сохранить свои духовные ценности, национальную идентичность. Именно поэтому мы все чувствуем себя комфортно, равными среди равных.

Однако сегодня уже несколько другая ситуация. И, на мой взгляд, пришла пора вносить

некоторые коррективы в нашу деятельность, сделать, как сегодня модно говорить, «перезагрузку». А это значит, что надо, наряду со своими национальными ценностями, изучать, знать и пропагандировать культуру, язык, обычаи, традиции, менталитет, образ жизни, историю казахского народа.

Другими словами, надо выходить из своих «национальных ячеек», отказаться от позиционирования себя чисто по национальному признаку. И при этом – максимально адаптироваться в казахскую среду, понять и принять все казахское, как свое родное и близкое. Сказанное, конечно же, не означает, что надо раствориться, потеряться как этнос. Напротив, следует и дальше сохранять и развивать беречь свое национальное, но в тоже время быть и носителями казахских духовных ценностей. Уверен, что такой билингвизм и взаимообогащение культур еще больше сплотит наше многонациональное общество.

Хочу внести и такое предложение. Было бы хорошо, если бы Ассамблея народа Казахста-

на инициировала крупномасштабную долгосрочную акцию «Мемлекеттік тілді ұлықтайық!». В ее рамках можно было бы пропагандировать язык, регулярно проводить «круглые столы», семинары, ток-шоу, конкурсы, чтения, организовывать встречи знатоков казахского языка с населением. И учить людей – бесплатно и повсеместно. Другими словами, формировать ту самую языковую среду, которой нам сегодня так не хватает. И здесь, конечно же, главное для всех нас – менять мышление, менять отношение к государственному казахскому языку.

Айтады ғой: «Қазақ қазақпен қазақша сөйлессін». Мен басқаша айтар едім: «Қазақстандық қазақша сөйлессін». Алла бұйырса, осыған жетеміз!

А закончить обращение в поддержку государственного казахского языка хочу такими словами: «Мемлекеттік тіл – біздің тіл! Біз сыйламасак, кім сыйлайды? Біз қорғамасак, кім қорғайды? Біз сактамасак, кім сактайды!»

Предлагаю каждому, не знающему языка, перевести для себя эти слова, чтобы вникнуть в их смысл. Затем написать заново, но уже на основе латинской графики. Это и станет для вас началом изучения Великого казахского языка – одного из самых богатых на планете и самого богатого в тюркском мире».

Атсалим ИДИГОВ,
главный редактор
Алматинской областной газеты
«Огни Алатау», член Ассамблеи
народа Казахстана, лауреат
премии Президента Республики
Казахстан, академик Академии
журналистики Казахстана

Атсалим ИДИГОВ:

ЗНАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА – ЭТО НАШ ДОЛГ: И ГРАЖДАНСКИЙ, И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ.

В учебной мастерской для будущих журналистов и работников медиасферы «Workshop», которая была открыта в прошлом году в здании Дома журналистов, регулярно проводятся обучающие тренинги и мастер-классы. Очередной семинар-тренинг на тему «Особенности журналистики и роль государственного языка» провел главный редактор областной газеты «Огни Алатау», член Ассамблеи народа Казахстана, Атсалим Идигов. В нем активное участие приняли студенты Жетysуского государственного университета имени И. Жансугурова, члены Ассамблеи народов Казахстана Алматинской области, а также те, кому не безразлично будущее и развитие казахского языка.

Атсалим Саламович, как человек, стоявший у истоков создания национальных культурных центров, истинный патриот, безмерно любящий священную землю и народ, не перестает призывать будущее поколение знать, чтить и популяризировать казахский язык.

«За 27 лет независимости, в стране сделано многое для развития государственного языка, расширения сферы употребления, поднятия его статуса. Нынешнюю ситуацию не сравнить с той, что была в начале 90-х годов. Если тогда, не знающих языка было около 70 %, то нынче столько же, но уже знающих. Государственный язык постепенно поднимается на тот уровень, на кото-

ром он должен быть в соответствии со своим статусом. Я считаю, что знание государственного языка – это наш долг: и гражданский, и человеческий. И поэтому не только казахи должны говорить на казахском языке, но и каждый казахстанец должен знать государственный», – отметил он.

Как известно, Атсалим Идигов регулярно проводит круглые столы, семинары, конкурсы чтения, организовывает встречи знатоков казахского языка с населением. Другими словами, формирует ту самую языковую среду, которой нам сегодня так не хватает. И здесь, конечно же, главное для всех – менять мышление, менять отношение к государственному языку.

КІТАПҚА ОРАЛУ

Бердібек Соқпақбаев

Менің атым
ҚОЖА

DARIYA

ҚР Ұлттық кітапханасында өткен кезекті акцияны дәл осылай атауға да болар еді. Өйткені, кейінгі ширек ғасырда көпшілік қауымның кітаптан бірталай алыстап кеткені жасырын емес.

Әлбетте, ол үшін ешкімді кінәлауға да келмес. Бұл жағдайдың түрлі әлеуметтік себептері бар. Әсіресе, қоғамдық формация ауысуынан кейін көптеген құндылықтар орын алмастырды. Түрлі тіршілік түйткілдері өмірдің рухани саласын біртіндеп кейінгі кезектерге ығыстырып жіберді. Бұған қоса ұшқыр заманның цифрлық технологиясы, интернет пен әлеуметтік желінің дамуы да кітапты қисынды түрде тасада қалдыра бастағаны анық.

Қалай десек те, жас ұрпақтың бір сәт кітаптан қол ұзу көрінісі кейінде едәуір алаңдаушылық туғыза бастағаны рас.

Міне, «Дария» даму орталығы осынау олқылықтың орнын толтыру бағытында айтарлықтай іс атқара бастағанына куә болып жүрміз. Қарап отырсақ, орталықтың бертіндегі «Кітап оқы да, 100000 теңге ұтып ал!» деген атаумен өткізіп жүрген іс-шарасына мыңдаған оқушы тартылып үлгеріпті. Нақтырақ айтқанда, бүгінге дейін Ыбырай Алтынсариннің «Кел, балалар, оқылық!» жинағы, Бауыржан Момышұлының «Ұшқан ұя» повесі, Илияс Есенберлиннің «Қаһар» романы, Ақан Нұрмановтың «Құланның ажалы» романы бойынша сайыстар өткізілген. Ал бұл жолғы жарыста көрнекті жазушы Бердібек Соқпақбаевтың «Менің атым – Қожа» хикаяты талқыға түсті.

қатарластарымен жарысады. Алдағы уақытта бастауыш мектеп оқушыларын да жеке топқа жіктеу ниетіміз бар. Өйткені, оларды жоғары сынып оқушыларымен жарыстыру әділетсіздік сияқтанады.

«Менің атым – Қожа» – тілі жеңіл және ел арасына кең тараған шығармалардың бірі. Мұнда қазақтың салт-дәстүріне, әдет-ғұрпына, ұлт табиғатына байланысты көптеген мәліметтер ұшырасады. Сондай-ақ, «жақсы деген немене, жаман деген немене» дегендей, ел арасында қалыптасқан кейбір қасаң қағидаларға, қайшылықты қимыл-әрекетке, тосын көзқарасқа жаңаша қарап, өзгеше безбендеуге баулитын терең иірімдер кездеседі.

Қысқаша айтсақ, халықты кітапқа тартуға бағытталған іс-шара алдағы уақытта да жалғасын табады. Ол үшін қазақ тілінде оқуға міндетті деген, адамгершілікке, ізгілікке үндейтін, ұлттық құндылықтарды дәріптейтін елу кітап таңдадық. Бұларды өз баспамызда басып, қолға түспегенін өзге баспа-лардан сатып алып, таратып отырған жайымыз бар.

Ерболат СОЛТАМУРАТ:
«Дария» даму орталығының директоры:

– Халықтың бетін кітапқа бұру үшін «Үздік оқырман» деген жобаны бастаған едік. Осы арқылы ай сайын бір шығарма таңдалып, талап білдірушілерді тіркеп, сол кітап бойынша тест сынағы алынып тұрады. Оқырман жинаған ұпай санына қарай 500 000 теңгедей жүлдені бөліске салады. Кейінде жүлде қорының көлемін біртіндеп көтеруге кірістік. Сайысқа қатысушылар: ересектер, студенттер және мектеп оқушылары деп үшке бөлінеді. Яғни, бәрі де өз

Нүргүл ҚЫДЫРҚОЖАЕВА,
ата-ана:

– «Дария» даму орталығы ұйымдас-тырып отырған сайысқа қызымыз екеуміз келдік. Біз – жастайымыздан әдебиетті сүйіп оқыған ұрпақпыз. Сондықтан, ұл-қыздарымыздың да сөз өнеріне, туған тілге жақын болуын қалаймыз. Ал кейінгі кезде, әсіресе, жастар арасында кітапқа деген құштарлық деңгейі едәуір төмендеп кеткені белгілі. Сол себепті, мен баламды кітапқа ертеден дағдыландырып келемін. Мына жарыс оқыған-тоқығанынның нәтижесін көрсететін, білмекке құмарлықты арттыратын таптырмас шара деп білемін.

Кәусар МОЛДАХМЕТ,
оқушы:

– Мен Алматы облысы, Талғар ауданына қарасты «Талдыбұлақ» ауылындағы №35 мектептің 4 «В» сыныбында оқимын. Жасым – онда. Бұл жарысқа өзімді дамыта түсу үшін келдім десем болады. Кітапты кішкене кезімнен бері көп оқимын. Өзім өлең жазамын. Мүмкіндігінше театр қойылымдарына баруды ұнатамын. Ұстаздарым мектептегі кейбір іс-шаралардың сценарийлерін даярлауды да кейде маған тапсырады. «Менің атым Қожа» шығармасын үш-төрт рет оқыдым. Сонымен бірге жазушының «Өлгендер қайтып келмейді» кітабын да оқып жүрмін. Сайысқа үлкен дайындықпен келдім. Үлкен додаға қатысқаным үшін қатты қуанып та тұрмын.

Хохоев АРДАГЕР,
мұғалім:

– Біз Алматы қаласының Наурызбай ауданына қарайтын №174 мектеп-гимназиясынан келдік. Жарысқа он бала әкелдім. Дайындығымыз жақсы. Алдында «Құланның ажалы» кітабы бойынша сайысқа қатысқанбыз. Онда бірқатар оқушымыз жүлделі орыннан көрінді. Бұл жолы да олжалы қайтатынымызға сенімдіміз.

***

«Менің атым – Қожа» кітабы бойынша таратылған тестке 730-дай адам қатысты. Бұл жолғы жүлде қоры – 525 000 теңге. Алдыңғы он бес орынға ақшалай жүлде берілді. Мұның сыртында жиырма ынталандыру сыйлығы заттай белгіленген.

Осы сында ересектерден бас жүлдені Ләззат Айнақожаева (Шымкент), студенттерден Қайрат Жолтай (Қарағанды), оқушылардан Алмаз Мұхамбетқали (Қарағанды) алды. Бұдан кейінге орындарды сәйкесінше Балғынбек Сәтбек (Қарағанды), Ақжол Оспан (Шымкент), Жолтай Қайрат (Қарағанды), Аяулым Тұрабекова (Нұр-Сұлтан), Оразгүл Балғабай (Шымкент), Гүлжанат Дүйсенбекова (Алматы), Мәдина Қожабаевалар (Алматы) иеленді. Жалпы жүлдегерлер саны – жетпіс адам.

Бас жүлде ересектер мен студенттерге – 100 000, оқушыларға 40 000 теңгеден тиді.

Тағы бір айта кететін жәйт, оқырмандардың географиялық ауқымының да кеңі түскені байқалды. Сайыскерлер Ақтаудан, Оралдан, Атыраудан, Ақтөбеден, Қызылордадан, Шымкенттен, Түркістаннан, Сарыағаштан, Тараздан, Алматыдан, Талғардан, Өскеменнен, Семейден, Көкшетаудан, Павлодардан, Қарағандыдан жиналды.

Бүгінде бүкіл әлем жұртшылығы қай ғасырда болсын кітаптың адамзат өркениетіндегі орны айрықша екенін мойындай бастады. Мәселен, қазір цифрлы технология таңқаларлықтай дамыған Жапонияда кітап оқу белсенді түрде үрдіске еніп жатқанын білеміз. Ертректе Қазақтың да әлемдегі оқырманы ең көп ел ретінде саналған кезеңдер өткені есімізде. «Дария» даму орталығының қанатымен су тасыған қарлығаштай, сол игі дәстүрді қалпына келтіруге талаптанып жатқаны қуантады.

Құлтөлеу МҰҚАШ
Алматы.

■ JAŃA KITAP

ТЕМІРҒАЛИДЫҢ ҮШ ЖИНАҒЫ ТУРАЛЫ

Ақын, журналист, ғалым, баспагер Темірғали Көпбайдың Әдебиет әлеміне қалай келгенін жақсы білеміз. Көпшілікке жақсы мәлім, «ҚазМУ» деген қасиетті қара шаңырақ, ұлы төріміз бар. Міне, мен де сол орданың бір түлегі ретінде осы университеттен қанаттанған Темірғали інімнің тырнақалды жырларынан бастап қадағалап, назар салып, бүйрек бұрып жүретін қазақтың бірімін.

Сонау 1980 жылдардың орта тұсы мен 1990 жылдардың басында әдебиетке емін-еркін аттап кірген дарынды бір буын бар. Осылардың арасынан Темірғали да табылды. Бір айта кететіні, бұл лектің бойында зор жауапкершілік бар еді. Олай болғаны, бұлар келген тұста қазақ руханияты саласы, әдебиет, жалпы өнер аса бір қиын-қыстау кезеңдерді өткерді. Міне, сол ауыр уақытта осы буын ел-елде, жер-жерде жүрсе де базар жағалап, қу тірліктің күйбеңіне түсіп кетпей, өз қатарларын сәтінетпей, иықтаса жүріп, қанаттаса жүріп, өз өрнектерін сала білді. Өз дәуірлерінің шындығын шабытпен жырлай білді.

Тіпті, пайымдауымша, нарықтың қатал қыспағы бұларды жоғалту былай тұрсын, қайта жігерлеріне жігер қосып, ерекше шындап, Сөз өнерінің, Өлеңнің қадір-қасиетіне мейлінше тәрбиелеп, ысылта түсті ме деп ойлаймын.

Өз мәнері, ешкіммен шатастырмайтындай жеке қолтаңбасы бар Темірғали Көпбай бұған дейін оқырманын бірқатар жыр жинағымен қуантқанын білеміз. Енді, міне, ол бір мезгілде қатарынан үш кітап шығарыпты. Бұл, әрине, ұзақ толғаныстың, мол ізденістің жемісі екені даусыз.

Оның кейінгі «Аққумда оянған арман» жинағына соңғы жылдары жазған философиялық және лирикалық жырлары топтастырылыпты. Мұндағы күрделі ой мен астарлы мәнеге толы өлең иірімдері оқырман көңілін бірден баурап алады. Ал «Даналық тәпсірлерінде» ақын көненен келе жатқан ақық-маржан ой түйіндерін дәуір тынысына, ұлтымыздың болмысына қарай бейімдеп, ақиқатты интерпретациялық әдіспен дамыта, тарата жырлайды. «Жылдар жылжып барады» жинағында әдебиетшілер мен сыншылар Темірғали Көпбайдың шығармашылық болмысы, өлеңдегі дара қолтаңбасы, стильдік ерекшелігі жайында ой-пікірлерін, толғаныстарын бүкпесіз ортаға салады. Сайып келгенде, мұның әрі де өте қажетті дүниелер. Көпшілік әріптес толқынға үлгі боларлықтай, сүйінішті жәйттер. Сондықтан, Темірғалиға Өлең биігінде қанатың талмасын деп тілек білдіргіміз келеді.

Нұрлан ОРАЗАЛИН,
ақын, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты

Қазақ әдебиетінің арғы-бергі тарихындағы ең көрнекті, таңдаулы сөз зергері – Бейімбет Жармағанбетұлы Майлин. Жазушының шығармашылығын бағалай келе, оның ұлттық әдебиетімізді биік деңгейге көтерген сөз шебері екеніне көз жеткіземіз. Бейімбет – ұлттық әдебиеттің түрлі жанрына қалам тербеген қаламгер. Бұл оның бірегей шығармашылық дарын екенін айғақтаса керек.

Бейімбет Майлин – алдымен ірі прозаик. Оның «Шұғаның белгісі» хикаятымен қатар түрлі тақырыпта жазған әңгімелері, повестері мен романы әдебиетіміздің тақырып пен идея, мазмұн мен түрін жан-жақты байытқан көркем туындылар. Бұл ретте әйел тағдырын шынайы суреттеген классикалық туындысы «Шұғаның белгісі» жайында ерекше әңгімелеген жөн. Шығарманы зерттеушілер француздың классикалық туындыларымен салыстырады. Идеясы жағынан болсын, тілінің құнарлылығы жағынан болсын Бейімбеттің жазушылық шеберлігі «Шұғаның белгісінде» көрініс тапқан. 1914 жылы Бейімбет Уфадағы «Ғалия» медресесінде оқып жүріп, қаладағы «Садақ» колжазба журналында алғашқы көлемді шығармасы «Шұғаның белгісін» жариялайды. Әңгіме мазмұны тартымды, идеясы өзекті, әдебиеттегі тың дүние ретінде көпшілікке танылды. Себебі, бұған дейін әйел тағдырына байланысты жазылған шығармалар жоқтың қасы еді. Шұға өмірі қасірет пен қайғыға толы болса да, ол қазақ қызының өнегелі үлгісі екені жасырын емес. Шұға мектеп, университет бітірмесе де, бойында ұлттық тәрбие мен білімді отбасыдан жиып-терген қазақтың көзі ашық аруы ретінде суреттеледі. Шұға өлең де, жыр да оқиды, кесте тігіп, ән де салатын жұрт қызықса қызыққандай, тамсанатын сұлу еді деп баяндалады шығармада. Оған шығармадағы мына жолдар дәлел: «...Осы күнгілердің бір тапқаны, қызды оқыту керек дейді. Сол Шұғалар хатты зорға танушы еді. Сонда да осы күнгінің оқыған он қызына бергісіз еді. Айнала айтқанда құдай сана берсін десейші.»[1;7]. Бұдан қазақ қызының идеалды образын айқын көре аламыз. Бейімбет өмірді, шындықты жазған жазушы болғандықтан, оның кейіпкерлері өмірден алынған. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ қоғамындағы қыздың үлгі боларлықтай образы Шұға екеніне толық көз жеткізе аламыз.

Шығармада Шұғаның рухани біліміне сай жігіттің образы ретінде Әбдірахман бейнесі таңдалған. Алайда, жастардың рухани әлемі тең дәрежеде болғанымен, әлеуметтік жағынан екі түрлі таптың өкілі болып табылады. Бұл олардың қосылуына кедергі болды. Әбдірахман бойындағы асыл қасиеттер шығармада былайша көрінеді: «...Әбдірахманның әкесі өте кедей болған адам. Ауылнай школынан шыққан соң да, Әбдірахман малайлықтан құтыла алмады. Ақырында, он екі-он үштегі шамасы болса керек, тұрған байынан қашып дуанға барып, бір ноғайға жаз қызметке тұрып, қыс оқуға кірді. Бұл екі жылға шейін жаз жалданумен болды. Берірек келген соң, жаз байларда орысша бала оқытты. Ақырында әйтеуір мектепті бітіріп шықты»[1;10]. Бұл үзіндіден Әбдірахманның қазақтың алғашқы оқыған азаматтарының бірі екені белгілі болады. Сол кездегі санаулы оқыған қазақ жігіттерінің арасында білімімен де, көркем мінезімен де жұрт арасында Әбдірахманның атағы кең жайылады. Алайда, қолының қысқалығынан ол сүйіктісіне қосыла алмай мұратына жетпейді. Автор туындыда ХХ ғасыр басындағы әлеуметтік мәселе, тапқа жіктелу, әйел теңдігі, қазақ оқығандарының тағдыры сияқты бірнеше тақырыпты бір шығармада қамтыған. Жазушының заман ағымына сай өзекті мәселелерді алға тартқаны оның халыққа деген қамқорлығы мен ыстық ықыласын білдіретіні сөзсіз. Сонымен қатар, автордың бұл туындысы

әлем әдебиетіндегі Густав Флобер, Ги де Мопассан сынды классиктердің үлгісімен әйелдің ішкі әлеміне үңілуге, сырын түсінуге арналған классикалық әдебиеттің бір парасы деп айтуға толық негіз бар. Асылы, «Шұғаның белгісі» – дәуір диалогын, қазақ қоғамын шынайы бейнелеген әрі қым-қиғаш, карама-қайшы тартыс пен қактығасқа толы кезеңнің полотносы сияқты диапозоны кең, сөз симфониясы естілген мөлдір хәм «өлең үлгісіндегі проза» (Стихотворение в прозе) тегіне жататын шоқтығы биік шығарма. Көркем шығарманы тану мәселесі тұрғысынан қарағанда, дәл осы шығарма ХХІ ғасырда да қазақ хикаятының озық үлгісі ретінде саналады.

Бейімбет қоғамдағы шындықты тура суреттеген қаламгердің бірі. Әсіресе, халқымыздың басына қиын-қыстау замандар түскенде сөз шебері шындықты айтудан жасқанбаған. Ұлтымыздың тағдырына қауіп төндірген ашаршылық, жоқшылық сияқты ұлы нәубеттердің қасіретін бүкпесіз жасырмай жазған. Өткен тарихымызды терең білгісі келетін әрбір оқырман Бейімбет шығармаларын оқуға міндетті. Автордың «Қара шелек», «Ұлбосын», «Даудың басы – Дайрабайдың көк сиыры», «Арыстанбайдың Мұқышы», «Колхоз қорасында», «Қызыл әскердің үйі», «Әміржанның әңгімесі», «Он бес үй», «Берен», «Қырманда» атты туындыларында суреткерлік шеберлігі ерекше байқалады.

Оның «Күлпаш» әңгімесі қазақ жеріндегі қасіретті ашық суреттеген шығарма. Әңгіменің негізгі арқауы аштықтан зардап шеккен бір отбасының тағдыры. Қазақ тарихында қаралы күндердің бірі – ХХ ғасырдың жиырмасыншы жылдарын бейнелеген әңгімеде тұтас ұлттың қайғысы көрініс табады. Шын мәнінде отаршылдықтың әсерінен халқымыз бар байлығынан айырылып өлместін күйін кешеді. Халықтың жартысы қырылып, ұлттың жойылып кету қаупі төнген қайғылы жылдардың азабын автор шағын әңгімеде баяндап

береді. Ұлттың айнасы – ана, әйел екенін ескерген автор Күлпаштың аянышты халін суреттеуден бастайды: «Күлпаштың көңілсіздікке түсіп жүрген күндерінің бірі еді... Үстінде, өрім-өрім болған соң әр жерінен бір түйіп қойған ескі көйлек, оның сыртында тозығы жетіп, тулаққа айналған қысқа ескі тон, басында селдіреген көне бөкебайдың жұрнағы. Бет-аузы көнекей ісік, тоңып бүрісіп, үйдің бұрышындағы пешке арқасын сүйеп мұңайып, терең ойға шомған адамша Күлпаш отыр. Жыртық күпіге оранып, бұқ түсіп баласы Қали жатыр. Үй суық, жамаулы терезенің жыртығынан кірген ызғырық шекеден шыққандай... үйдің ішін жылытуға пешке жағатын отын жоқ. Отын табылар жер де жоқ... қара судан басқа дән татпағанына бүгін үшінші күн. Алты айғы қыс тартқаны – аштықтың зардабы. Бар сенетіні байы Мақтым ел қыдырып, тілек тілеп, ерте кетіп, кеш келеді. Бірақ, оның да табары жоқ...»[1;24].

Шығарманың басты кейіпкері Мақтым Күлпаштың күйеуі. От-

әйелдің образы. Автор жаңашылдықты екі жақты бағалайтыны аңғарылады. Раушан көзі ашық, білім алған өнегелі әйел болса, екінші жағынан отбасы құндылықтарын ұмытып, билікке бет бұрған әйел образы. Демек, бұл тағы да жаңа үкіметтің қазақ қоғамына әкелген өзгерісі. (Совет үкіметі орнағанға дейін қазақ әйелі, қазақ қызық билік ісіне араласқан емес-ті. Яғни, әсіреленділік, жаппай ұран көтеру сияқты т.с.с. түйткілді мәселелер Совет идеологиясымен қанға сіңген заман қасиеті). Ұлт түп тамырынан ажырап құндылықтарын жоғалта бастағанын көрсетеді. Ауыл адамдарының образдары да нақышына келген. Қайғы-қасіретті тартқан халық жаңа үкіметке сенім артады, әділет мен адалдық іздейді. Бірақ, сол жаңа үкімет – қазақ ұлтының тегіне, діліне, тіліне, ұлттық мұратына зор зарарын тигізіп, ұлттық трагедияға ұластырып жіберді. Автордың совет кезеңінде жазылған қай шығармасын қарасаңыз да, жаңа үкіметке, қызыл идеологияға деген ішкі қарсылығы анық байқалады.

Бұл да қоғамның қасіреті мен мұңын тура бейнелеген туынды. Автор әйелдің басына түскен қайғы ұлттың басына түскен қасірет деген ұстанымды тағы да дәлелдей түседі.

Бейімбет Майлин шығармашылығының маңызды саласының бірі – оның өлеңдері. Онда автор кедейдің аянышты халін жырлайды. Көп қырлы таланттың драмалық шығармаларында сауатсыздық, әйел теңдігі, өкілдердің надандығы, жаңа үкімет, асырасілтеушілік сыналады.

Академик жазушы Зейнолла Қабдолов жазушының әңгімелері мен новеллары хақында: «Б. Майлиннің прозасы да (поэзиясы мен драматургиясы тәрізді) негізінен ауыл өміріне, оны түбірмен өзгертіп, қайта жасамақ боп өнін айналдырып бара жатқан беймаза мезгіл мінезін бейнелеуге арналған. Мұнда да бас кейіпкер, басым тақырып кедей тағдыры. Жазушы өзі таныған адам кескінін де, заман келбетін де өзгелерге тек осылар арқылы көркем жинақтап танытты» деген екен [2;84]. Әдебиет теориясының пікірін ескерер болсақ, Бейімбет тудырған кейіпкер, автор танытқан мінез, характер, сомдаған образ, штрих пен деталь бәрі-бәрі – ауыл табиғатына, кедей шаруасының сипаты мен тұрпатына, совет үкіметі қолдан жасаған таптық тартысқа, әлеуметтік теңсіздікке негізделген. Психолог жазушының шығармашылық әлемі, поэтикасы – мінезге аса бай, палитралы әм бояу рені мың құбылған.

Ұлы қаламгер қай шығармасында да адам бойындағы сан қырлы мінездерді, қоғамдағы шындықты, ұлт қасіретін, замана келбетін шынайы әрі тартымды тілмен баяндайды. Бүгінгі қоғам үшін Бейімбет шығармалары әлі де өзекті құнды әдеби мұралар. Қысқасын айтқанда, Бейімбет Майлиннің қазақ прозасындағы рөлі ерен. Олай болатын себебі: оның сөз өрнегі, мінез рефлекциясы мен психологиясын беру әдісі, кейіпкер образын сомдаудағы шеберлігі, диалог пен монолог секілді көркем шығарманың элементтерін келістіре «сөйлетудегі» тәсілі, қазақ қарапайым әрі қысқа-нұсқа формадағы әжуа мен мысқылды берудегі машығы – тек дара болмысты суреткерге тән қасиет. Бүгінгі әдебиеттану ғылымында «ауыл прозасы» деген түсінік қалыптасса, соның бастауында тұрған ізашар қаламгер осы – Бейімбет Майлин!

Тағы бір айрықша айтар мәселе: Бейімбет Майлин – жеке әдеби мектебін қалыптастырған аса көрнекті прозашы әрі драматург. Б. Майлиннің ұлттық әдебиетке қосқан мол үлесі, әдебиетіміздің көкжиегін кеңейткен қолтаңбасы қайталанбас құбылыс.

Елдос ТОҚТАРБАЙ,
жазушы, зерттеуші,
ҚР «Дарын» мемлекеттік
жастар сыйлығының лауреаты

